

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BLÍZKÉHO VÝCHODU A AFRIKY

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**DŽALÁL AD-DÍN MENGUBERDI A MONGOLOVÉ
A JEJICH ODRAZ V DOBOVÝCH KRONIKÁCH**

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Ťupek PhD.

Autor práce: Bc. Lenka Hrabalová

Studijní obor: Arabistika-Íránistika

PRAHA 2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Praze, 28. května 2013

Lenka Hrabalová

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Pavlu Ťupkovi PhD.
za rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVODEM	5
- Politická situace Předního východu v letech 1200-1230	6
- Dobové prameny použité v práci	9
1. KAPITOLA – NOVÝ SULTÁN CHORÉZMU	13
2. KAPITOLA – DŽALÁL AD-DÍN A MONGOLOVÉ	24
3. KAPITOLA – CHOZÉMŠÁH A CHALÍFA	33
4. KAPITOLA – CHORÉZMŠÁH A VLÁDCI BLÍZKÉHO VÝCHODU	38
- Džalál ad-Dín a Seldžukové	39
- Džalál ad-Dín a Ajjúbovci	42
- Porážka u Yassi Chemen	45
5. KAPITOLA – SULTÁNOVA SMRT A JEJÍ VÝZNAM	49
ZÁVĚREM	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	55

ÚVODEM

Mongolské tažení na západ začalo v roce 1219, kdy Čingischánova vojska vytáhla proti chorézmšáhům. Mongolům se podařilo během několik následujících desetiletí dobýt a ovládnout rozsáhlá území Střední Asie a Blízkého východu, rozložit do té doby fungující říše a zničit vládnoucí dynastie. Hlavním důvodem jejich rychlého postupu na západ (a potažmo i na východ) je, že si vybrali tu nejvhodnější dobu, jakou mohli. Seldžucká říše, která století předtím sjednocovala podstatnou část Blízkého východu, se rozpadla na řadu dílčích států. Přicházející křižáci a křesťanské státy ve Svaté zemi zaměstnávali ajjúbovské vládcy. Řada měst a lokálních vládců se snažila získat nezávislost a založit vlastní dynastii. Takto rozložená usedlá společnost byla dlouhodobě neschopná odolávat vojenské síle kočovných národů.

Nomádské společnosti se vyznačují rychlou pohyblivostí, schopností odolávat nepříznivým podmínkám a tvrdou disciplínou. Čingischánův vojenský génius a schopnost sjednotit roztržité mongolské kmeny pak z tohoto národa učinili nezastavitelný kolos. Rychlý průjezd Mongolů přes Střední Asii překvapil všechny současníky. Jak se ukázalo, islámský svět nebyl ve stavu, kdy by mohl nájezdníkům vzdorovat. Málokterý vládce té doby se dokázal postavit nájezdníkům na odpor. Jedním z těch mála a prvním, který porazil Mongoly v otevřeném boji, byl Džalál ad-Dín Menguberdi, dědic Chorézmšákové říše.

Džalál ad-Dín Menguberdi se stal vládcem říše v roce 1220 po smrti svého otce, Muhammada. A ačkoliv je dnes jednou z méně slavných postav historie, ve své době byl řadou kronikářů označován jako zachránce muslimského světa před mongolskou hrozbou. Chorézmšáková říše se rozpadla ještě před jeho nástupem na trůn a z prince se stal potulný rytíř, snažící se obnovit moc své dynastie. Během své dvanáctileté vlády procestoval území od Kaspického moře po Afghánistán, Indii, Írán, Irák, Sýrii a Gruzii a ve všech těchto zemích slavil vojenské úspěchy.

Ve své době představoval chorézmšáh největší sílu v oblasti střední Asie a jeho osoba reprezentovala odboj. Jako sultán byl uznávaný a uctíván nejen svými poddanými, ale mířily k němu velvyslanci sousedních i vzdálenějších říší, od kterých v mnoha případech získával podporu a nabídky na spojenectví.

Oproti tomu nově příchozí sultán změnil rovnováhu sil jak v Indii, tak v oblasti Iráku a Kavkazu a stal se v danou chvíli mnohem větší hrozbou pro místní strukturu, než Mongolové. Sultán za své vlády čelil mnoha zradám a odbojům, nejen mezi obyvateli a správci nově získaných území, ale také mezi svými dlouholetými vazaly.

Ve své práci se chci zaměřit na obraz sultána Džalál ad-Dína v kronikách jeho současníků a v kronikách, které vznikaly krátce po jeho smrti. Mým cílem je zobrazení sultána v kontextu jeho doby a pochopení jeho přínosu, pozitivního či negativního, pro tehdejší svět. Jaká byla jeho role v ochraně tehdejšího světa? Byl nazýván „nekonečným dobrodruhem“, „hrází proti Mongolům“, ale i „krvelačným milovníkem násilí“ a nekonečným opilcem. Jak byl tedy viděn jednotlivými stranami? Byl vládcem bez říše, nebo nejmocnější silou v oblasti Blízkého východu?

Na tyto otázky se pokusím odpovědět v pěti kapitolách. První z nich se bude věnovat nástupu Džalál ad-Dína na trůn a událostem, za jakých k tomu došlo. Ve druhé kapitole se pokusím popsat složitý vztah chorézmšáha a Mongolských dobyvatelů. Třetí kapitola se zabývá vztahem Džalál ad-Dína k bagdádskému chalífátu, který byl silně ovlivněn politikou sultánových předchůdců. Velmi nestálý a proměnlivý vztah chorézmšáha, Ajjúbovců a Seldžuků bude tématem čtvrté kapitoly. Pátá kapitola se bude věnovat sultánově smrti a jejím odrazu v dobových kronikách a samozřejmě nekrologům, které mu kronikáři věnovali.

Mým cílem je vytvoření co nejkomplexnějšího obrazu sultána Džalál ad-Dína Menguberdiho takového, jakého ho viděli jeho současníci a jakého ho zachytili doboví kronikáři.

V úvodu bych ráda věnovala prostor pro základní seznámení s geopolitickou situací té doby a pro seznámení s kronikami a kronikáři, se kterými jsem ve své práci pracovala.

Politická situace Předního východu v letech 1200-1230

Chorézmšská říše

Říše Chorézmšáhů se etablovala po rozpadu Seldžucké říše, kdy na východních hranicích s říší Kara-Chitai vzniklo mocenské vakuum. Území Chorézmů bylo od jedenáctého století silně turkizováno, ale kulturně bylo ovlivněno Íránem a perština byla oficiálním

jazykem říše, zatímco mluveným jazykem byla chorézmština. Chorézm bylo také nepopiratelné intelektuální centrum své doby.

Chorézmšáhové, sami etničtí Turci, byli dlouho loajální seldžuckým sultánům, ale od druhé poloviny dvanáctého století začínají vlastní expanzi směrem na jih. Nezávislým státem se Chorézm definitivně stal po roce 1194, kdy chorézmšáh Ala ad-Din Tekiš porazil a zabil sultána Toghrila III. Ala ad-Dínův nástupce, Muhammad, pokračoval v expanzivní politice, která byla zaměřena proti říši Ghůrovců a Kara-Chitai, které byly v té době oslabeny. Hned v prvních letech své vlády dobyl sultán řadu území, mezi nimi oblast Herátu, Balchu, Samarkand a Bucharu

Chorézm nebyl stabilní říší; sultán nedokázal v provinciích udržet řád a obyvatelstvo nebylo v bezpečí. První povstání vypuklo v roce 1212 v Samarkandu a bylo utopeno v krvi. Ačkoliv byli Mongolové v této době zaneprázdněni bojem v Číně, už v té době byla jejich autorita v oblasti Střední Asie větší, než autorita sultánova a podřízenost mu vyhlásilo několik dynastií.¹

Mongolové

Mongolové jsou etnická skupina původem z oblasti dnešního severovýchodního Mongolska. Mongolská říše vznikla roku 1206, kdy Temudžin sjednotil kočovné mongolské a turkické kmeny a byl prohlášen Čingischánem (1206-1227), nejvyšším vládcem. Tato kmenová federace expandovala všemi směry. Hned roku 1206 bylo zahájeno tažení do Číny, která byla během dvaceti let celá dobytá. Ve stejném roce začalo i pomalé pronikání do Střední Asie, které vyvrcholilo v letech 1218-1220 zničením Říše Chorézmšáhů

Po smrti Čingischána se novým velkým šáhem stal Ögödej (1227-1242), během jehož vlády začalo postupně dělení říše na menší správní celky, ze kterých se postupně stala nezávislá území.

Seldžucký sultanát v Rúmu / Rúmský sultanát

Seldžucká říše byla ve dvanáctém století nejsilnější moc v oblasti Blízkého východu a Anatólie, ale nepřežila přelom století. Vstoupila do něj roztříštěná na mnoho panství, z nichž byl největší Rúmský sultanát, nacházející se ve střední Anatólii. Jeho vládci, počínaje Kaj-

¹ Bartold, Histoire des Turcs d'Asie Centrale, str. 122

Chosrouem, se považovali za přímé nástupce seldžuckých sultánů a dle jejich vzoru se snažili o expanzi, hlavně v oblasti Anatolie. Říše byla oslabována boji o následovnictví a neustálými boji s ostatními vládci. Roku 1219 se, po osmi letech vnitřních bojů, dostal na trůn sultán Kaj-Kobád, který vládl do roku 1237. Kaj-Kobád zaznamenal mnoho válečných úspěchů a posunul hranice sultanátu všemi směry. Do sporu s Chorézmšáhem jej dostal společný zájem o území východní Anatolie a Blízkého východu. Nestabilní situace v oblasti vedla k časté změně aliancí a spojenectví.

Abbásovský chalífát v Bagdádu

Chalífou se v roce 1180 stal an-Násir, který prožil svůj život snahou o navrácení Abbásovskému chalífátu jeho bývalou slávu. Chalífát byl po dlouhá léta v područí vládnoucích dynastií turkického původu. An-Násirovi se během jeho života podařilo řadou výbojů rozšířit svá území do Persie a Mezopotámie, a zatímco Bagdád za jeho vlády rozkvétal, na územích v Iráku, která držel během své vlády, je popisován jako krutý a přísný vládce. Na rozdíl od jiných vládců se an-Násir příliš nezajímal o křižácká tažení a i přes opakované žádosti o podporu od Ajjúbovského vládce Saladina, se chalífa v tomto boji odmítal angažovat.

Po rozpadu Seldžucké říše se čirou náhodou stal největším nepřítelem Abbásovců na východě Chorézm. Zpočátku vládly mezi oběma stranami dobré vztahy, když Tekiš svěřil chalífovi vládu nad některými provinciemi v Íránu. Tyto dobré vztahy byly ale zničeny urážkou Tekiše z úst abbásovského vezíra. Špatné vztahy mezi oběma stranami přetrvaly až k sultánovi Muhammadovi, který podnikl tažení na Bagdád, a jeho synovi Džalál ad-Dínovi. Řada historiků přímo uvádí, že to byl právě chalífa An-Násir, který se obrátil na Čingischána s prosbou o pomoc, proti Chorézm.²

V roce 1225 po an-Násirově smrti nastoupil az-Záhir (1225-1226) a po něm al-Mustansir (1226-1242).

Ajjúbovci

Dynastie Ajjúbovců byla založena roku 1171 Saladinem a na krátkou dobu sjednotila ve svých rukou moc nad územím, zahrnujícím Tunis na západě, Jemen na jihu a Sýrii na

² Muir, The caliphate, str. 592

severu. Jednota říše ale nepřežila Saladinovu smrt. Jeho bratru al-Ádilovi se ještě do jeho smrti v roce 1218 dařilo zachovat celistvost státu, ale po roce 1218 se mezi jeho nástupci se takřka okamžitě objevily spory ohledně rozdělení říše a z Ajjúbovského státu se stává Ajjúbovská konfederace.

V první polovině třináctého století byla ajjúbovská panství v Levantě rozdělena na území Damašku, Aleppa, Hamá, Homsu, Keraku a Horní Mezopotámie. Jejich vládci soustavně válčili mezi sebou na jedné straně a s přicházejícími křižáky na straně druhé. Boj s křižáky měl být přitom podle Saladinovy vůle prvotním cílem celé dynastie. Nejstarší z ajjúbovských princů, al-Kámil (1218-1238), byl schopen v konfederaci udržovat svou nadřazenost pouze díky diplomacii a občasným vojenským zásahům.

Další z významných ajjúbovských vládců této doby byli guvernér v Damašku – Al-Mu'azzam (1218-1227), synovec Saladina, který se později stal vládcem ajjúbovských panství v Sýrii a jeho bratr al-Ašraf, vládce v Džazíře (1210-1220), později v Damašku (1229-1237).

Dobové prameny použité v práci

An-Nesáwí (- 1249?) – Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti

An-Nesáwí byl hlavním Džalál ad-Dínovým hlavním sekretářem a kronikářem. Do jeho služeb byl povolán poté, co se šáh vrátil z Indie. Od té chvíle strávil al-Nesáwí většinu svého života po boku šáha až do chvíle, kdy Džalál ad-Dín zemřel. Nebyl jenom svědkem událostí, ale v mnoha případech se stal jejich vykonavatelem, coby šáhův důvěrník. Jeho dílo, Život sultána Manguberdiho, pojednává o politických záležitostech, kterým musel vládce čelit, z opravdu blízkého úhlu pohledu. An-Nesáwí sepisuje své let s odstupem deseti let od smrti svého pána, kdy si může dovolit mluvit upřímně, i přesto ale zůstává velmi nekritickým.

Džuvajní (1226-1283) – Táríh-e Džahán-Gúšá

Džuvajní je považován za nejdůležitějšího historika mongolského období. Jeho dílo je ale zastíněno dílem Rašíd ad-Dína, které je obsáhlejší a s odstupem času podává více informací o mnoha tématech. Džuvajní svou kroniku psal o lidech, které znal osobně a o událostech, které zažil. Autor pocházel z velmi dobré rodiny a stal se dvorním kronikářem za Ílchánů. Byl přítomen například dobývání Alamútu a stal se i správcem Bagdádu. Ke konci jeho života jeho rodina upadla v nemilost a byla zčásti vyvražděna.

Dílo Táríh-e Džahán-Gušá, Dějiny dobyvatele světa, bylo sepsáno přibližně osm let. Kronika končí v roce 1261, kdy autor sídlí v Bagdádu. Práce není dochovaná celá; nacházejí se v ní odkazy na neexistující kapitoly. Díky svému privilegovanému postavení na mongolském dvoře měl Džuvajní přístup k tajným informacím. Jeho zdroje jsou, zdá se, hlavně orální, a co se týče starších dějin, přebrané z Tajných dějin Mongolů. Ty v té době představovaly pamflet odůvodňující změnu vládnoucích dynastií.³

Rašíd ad-Dín (1247-1318) Jámí' at-tawárich

Autor konvertoval od judaismu k islámu a díky tomu se dostal na dvůr Ílchánů. Účastnil se výprav proti Mamelukům a byl patrně autorem řady reforem. Sultánem Ghazanem byl pověřen sepsáním dějin Mongolů a jejich tažení, toto dílo bylo dokončeno za Ghazanova nástupce, Öljeitü (1304-1316).

Kronika Jámí al-Tawárich je historickou encyklopedií a její autor se díky ní stal oblíbencem dvora. I přesto se ale stal obětí intrik a jako takový byl popraven a jeho hlava byla ukazována několik dní v Tabrízu.

Ačkoliv se autor snažil o zachování svého díla, části kroniky byly během staletí ztraceny. Kronika je zachována ve dvou verzích o třech nebo čtyřech dílech. Díl první, Táríh-e Ghazání popisuje historii Mongolů od jejich počátku, díl druhý je kompilací dějin euroasijských národů, od Číny po Francii. Díl třetí, Suwar al-Aqálím, je dílem geografickým. Část čtvrtá, Šu'ab-e Pandžgána, která byla nalezena pouze v jedné kopii, je soupisem geneologií vládnoucích rodin pěti národů: Arabů, Židů, Mongolů, Franků a Číňanů.

Pro dobu mongolské invaze Rašíd ad-Dín využíval zpráv od svého předchůdce Džuvajního, z díla Táríh-e Džahán-Gušá. Díla obou historiků se ale v mnohém rozcházejí. Zatímco Džuvajní popisoval události tak, jak přicházely, Rašíd ad-Dín byl nucen psát historii takovou, jakou ji vyžadovala vládnoucí rodina.

Ibn al-Athír (1160-1233) – al-Kámil fi at-tárich

Ibn al-Athír byl historikem, který se proslavil dílem al-Kámil fi at-tárich, začínajícím stvořením Adama a končícím v autorově době. Většinu svého života kronikář strávil

³ Boyle, The Mongol world empire, str. 137

v Mosulu, ale účastnil se také Saladinova tažení do Sýrie, kde potom pobýval v Damašku a Aleppu.

Ve svém klíčovém díle se autor zaměřil hlavně na dějiny a průběh křížových výprav. Ačkoliv byl Ibn Al-Athír současníkem Džalál ad-Dína, ten se v jeho díle objevuje okrajově a pouze v kontextu jeho aktivit v oblasti Sýrie a Iráku.

Ibn at-Tiqtaqa (1260?-) – Al-Fachri

Byl irácký historik šíitského vyznání a mluvčí šíitské komunity v okolí svatých měst Karbalá a Nadžafu. Kolem roku 1302 sepsal své historické pojednání, kompendium islámské historie al-Fachri.

Ad-Džuzdžání (1193 -) – Tabaqát-e Nasírí

Příběh chorézmšáha ve svém díle také okrajově zmínil kronikář Džuzdžání, dvorní kronikář sultána v Dillí, kam na konci dvacátých let dvanáctého století emigroval. Jeho historická práce Tabaqát-e Nasírí byla věnovaná právě sultánu Násir ad-Dínovi Muhammadovi z Dillí.

Ad-Dahabí (1274-1348) – Kitábu duwal al-Islám

Byl velmi uznávaným a produktivním historikem, biografem, znalcem hadísů a Koránu. Procestoval velkou část Blízkého východu, až se usadil v Damašku, kde vyučoval a věnoval se psaní. Ve své práci využívám jeho dílo Duwal al-Islám (nebo Kitabu duwal al-Islám), které je historickým kompendiem, vyjmenovávajícím důležité události v chronologickém pořadí.

Ibn Wásil (-1319) -Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb

Byl učenecem, literátem a historikem, původem z Hamá. Jeho dílo je věnováno dynastii Ajjúbovců. Džalál ad-Dín se v něm objevuje okrajově a v poměrně negativním kontextu. Ibn Wásil ve svém díle zčásti vychází z díla Ibn al-Athíra.

Tajná kronika Mongolů

Je nejstarším dochovaným mongolským pramenem, sepsaným neznámým autorem. Popisuje události zhruba do roku 1240, historické a předhistorické. Vedle dějin se také zaobírá genealogií Čingischánova rodu.

KAPITOLA 1 – NOVÝ SULTÁN CHORÉZMU

Sultán Muhammad, vládce Chorézmů, byl ve své době vnímán jako krvelačný vládce, jehož poddaní trpěli pod jeho vládou. Zároveň byl ale silným a mocným mužem s nevídanou armádou, jejíž počty převyšovaly i mongolská vojska.

Ke sklonku své vlády se ale sultán, jak řada autorů připomíná, dopustil řady chyb. Ty podle kronikářů přivedly Mongoly na Západ, a zničily Muhammadovu říši. Těmito chybami je míněno hlavně zničení říše Kara-Chitai a povraždění mongolských obchodníků ve městě Otrar a následné odmítnutí diplomatického řešení této situace. Ve chvíli, kdy se říše zhroutila, vystoupil ze stínu svého otce jeho syn, který se, na rozdíl od Muhammada, ukázal jako schopný protivník. Jeho nadřazenost nad otcem se prokázala už v předcházející válce, proti království Kara-Chitai. Džalál ad-Dín se svými muži přišel Muhammadovi na pomoc přesně ve chvíli, kdy sultánovi hrozila porážka a smrt z rukou mongolských jednotek. Džuvajní ve své kronice popisuje tuto situaci poměrně podrobně.

Muhammad se během pronásledování gur-chána setkal s Mongoly, kteří chtěli padlého vládce Kara-Chitai zabít. Obě armády stály proti sobě a Mongolové sultána ujistili, že na něj nezaútočí, protože nedostali příkaz od Čingischána a nejsou jeho nepřátelé. Pokud ale zaútočí sultán, budou se bránit. Sultán, věřící ve svou převahu, na Mongoly i přesto zaútočil a následnou bitvu skoro prohrál. V tu pravou chvíli se objevily Džalál ad-Dínovy jednotky a v čele se svým pánem sultána zachránily.⁴

Džuvajní byl oficiálním kronikářem na ílchánském dvoře, jeho postoj k chorézmšáhům byl proto poměrně složitý. Muhammada odsuzoval a Džalál ad-Dína obdivoval. Džuvajní měl jako Peršan patrně vrozený obdiv k Džalál ad-Dínovi, který byl v letech jeho dětství iránským hrdinou, bránící Írán proti Mongolům. Ačkoliv se tedy kronikář velmi dobře uchytil v nové mongolské správě, tento obdiv chorézmšáhovi v něm zůstal zakořeněn a promítl se v jeho díle.

Tento příběh je první ze série pochybení sultána Muhammada, která se pak táhla až k jeho smrti. Džuvajní, v následujících kapitolách hlasitě obdivující Džalál ad-Dína, a jako jediný zmiňující tento příběh, v něm demonstruje několik věcí. Odvahu a správnost úsudku

⁴ Džuvajní, *The History of World-conqueror*: Vol 2, str. 371, 372

budoucího vládce, stejně tak jako i jeho věrnost a oddanost jeho otci. V této době asi dvacetiletý Džalál ad-Dín zachránil svého otce i přesto, že by měl možnost se po jeho smrti ucházet o trůn. To může znamenat hlubokou oddanost své rodině a své zemi, jakou nám naznačují uctivá slova o Muhammadovi, která uvedl an-Nesáwí o několik let později, když Džalál ad-Dína žádal, aby ho v oficiálních listech mohl *titulovat Sultán, stín Boží na zemi, Abû 'l-Fath Muhammad, syn velkého sultána Takač Borhana, kníže věřících*, tedy titulem, který náležel jeho otci. Džalál ad-Dín odmítl těmito slovy: „*Kdybych měl armádu a pokladnici takovou, jaké měl jeden z největších vazalů velkého sultána, povolil bych ti, abys pro mě užíval titul, podobný jeho.*“⁵

Druhou možností byl pragmatismus syna, který nebyl následníkem trůnu. Za následníka trůnu se až do poslední chvíle podle an-Nesáwího považoval Džalál ad-Dínův mladší bratr Uzlaq-Sultán, prosazovaný Muhammadovou matkou Turkan-Chatun. Podle Džuvajního se tento dokonce sultánem stal, ale Džalál ad-Dín se ho ve vhodnou chvíli vlády zbavil.⁶ Džalál ad-Dín, všeobecně považovaný za inteligentního muže, mohl v tomto případě vyčkávat, až se naskytne vhodná chvíle k jeho nástupu na trůn a mezitím se snažit svému otci prezentovat jako nejvhodnější kandidát, prostřednictvím svého válečnického umění a talentu.

Na tomto prvním střetnutí se s Mongoly je také patrné, že Mongolové pronikali na západ už před masakrem Otrar. Chorézmská říše by se patrně stala jejich dalším cílem i bez Muhammadova ukvapeného jednání v roce 1218. V tomto roce byla v pohraničním městě Otrar povražděna mongolská delegace, složená z čtyř set padesáti muslimských obchodníků. Důvodem masakru bylo obvinění obchodníků ze špionáže a snaha získat od nich informace o struktuře mongolského impéria. Neví se, jestli byl místodržící pověřen šáhem, nebo jednal ze své vlastní vůle, karavana byla ale rozkradena a Čingischánovi vyslanci zabiti. V létě roku 1219 začala mongolská vojska postupovat na západ a takřka okamžitě dobyla Otrar, Samarkand i Bucharu.

⁵ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 319

⁶ Džuvajní, *The History of World-conqueror: Vol 2*, str. 399

Muhammadovi nezbylo než ustupovat, a velení některých svých vojsk předal svému synovi. Džalál ad-Dín v čele Muhammadových armád porazil mongolská vojska, vedená Džučim, sestupující z Pamíru a tato porážka se stala první a na dlouhou dobu i poslední porážkou, kterou mongolská armáda na území Chorézmu zažila.⁷ Následně se Džalál ad-Dín angažoval hlavně v oblasti Chorásánu, kde jezdil od místa k místu a podněcoval rebelie.

Díky tomuto považoval sultán Muhammad Džalál ad-Dína za velmi schopného a důvěryhodného a držel si ho ve své blízkosti, ačkoliv byl princ jmenován správcem důležitých provincií, situovaných v dnešním Afghánistánu.⁸ I přesto se ale hned zpočátku mongolské invaze objevily mezi vládcem a jeho synem spory. Zatímco sultán radil lidem, aby si hledali útočiště, demoralizoval svou armádu a souhlasil se stažením ke Ghazně nebo až do samé Indie⁹, jeho syn byl opačného názoru. *„Má rada je, že bychom měli, tak moc jak dokážeme, shromáždit vojska a postupovat proti nim (Mongolům). A pokud sultán nemá srdce, aby tak učinil, ať ustoupí do Iráku a svěří velení armád mě, abych mohl postoupit na hranice a svěst s nimi bitvu a tvrdě je rozdrtit.“*¹⁰ Odpověď Muhammada je všeříkající: *„Neztrácej svou hlavu pro korunu, žádný král nebyl matkou zrozen s korunou.“*¹¹

Postoj nejmocnějšího a nejsilnějšího vládce své doby, považovaného za skvělého válečníka, k mongolské invazi je z Džuvajního popisu takřka zahanbující. O to více ale vyniká skvělost jeho syna, který chtěl za každou cenu bránit svoji zemi, jako pravý sultán. A to je přesně záměrem kronikáře, který neměl starého sultána v oblibě. Snad proto, že podle Džuvajního vlastních slov, považoval Muhammada za důvod vpádu Mongolů na Blízký východ. Stejného názoru je i Ibn al-Athír, který ve své kronice přímo uvádí, že obchodníci, zabití v Otrar, byli zavražděni na rozkaz Muhammada a ne otrarského správce. Ačkoliv Muhammad svého rozhodnutí vzápětí litoval, jeho rozkaz stál na počátku mongolské invaze.¹² Tento kronikář ale na rozdíl od Džuvajního neglorifikuje Džalál ad-Dína a zůstává u věcného popisu.

⁷ Brent, The Mongol empire, str.63

⁸ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 51

⁹ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 375, 376

¹⁰ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 376

¹¹ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 377

¹² Ibn al-Athír, Kámil fi at-tárich, str. 401, 402

Následný útěk sultána Muhammada přes celou Střední Asii až na ostrov v Kaspickém moři se stal legendárním příběhem. Čingischán vyslal své muže, aby mu přinesli hlavu Chorézmšáha a ti ho pronásledovali až do chvíle, kdy nasedl na loď na břehu Kaspického moře. Na rozdíl od Džuvajního a an-Nesáwího, kteří o možnosti utéct za Indus jen mluví, Ibn al-Athír a podle něj i Ibn Wásil zmiňují Muhammadův pokus řeku přeplout, který ztroskotal pouze na nepřítomnosti lodí.¹³ Zde se ale může promítat událost, ke které došlo o rok později, kdy se pokusil řeku přeplout Džalál ad-Dín. Kronikáři v tomto případě mohli spíše zaměnit vládce. Řeka Indus je od Muhammadovy předpokládané trasy útěku velmi vzdálená.

Sultán Muhammad zemřel roku 1220 ve svém paláci na ostrově, kam s sebou přivedl i Džalál ad-Dína, kterého si od mongolské invaze držel při sobě. Způsob, jakým se Džalál ad-Dín dostal na trůn, se u kronikářů trochu liší. Už bylo řečeno, že není jisté, zda byl nejstarším synem; zato je ale jisté, že nebyl považovaný za následníka, minimálně do otcovy smrti.

Bartold zpochybňuje slova, kterými podle kronikářů, Džalál ad-Dín vybídl svého otce k obraně země a sám chtěl stanout v čele otcovy armády. Podle něj by mu nic nebránilo v cestě do Ghazny, kde mohl Mongolům čelit nezávisle na svém otci. Autor také uvádí, že pokud Džalál ad-Dín a jeho bratři jeli s otcem na západ, znamená to, že se Mongolů děsili stejně, jako Muhammad.¹⁴ Na jiných stránkách ale sultána popisuje jako odvážného, pravého rytíře a dobrodruha, který byl skvělý válečník, ale mizerný stratég. Pokud se tedy na Džalál ad-Dínovu cestu na ostrov podíváme přes tuto šablonu a stejně jako Bartold zapomeneme na líbivá slova o ochraně lidí, která by v dobovém kontextu napadla málokterého vládce, lze tento ústup vnímat v několika směrech. Jedním z nich je ukázka sultánova, velmi často zmiňovaného, nedostatku citu pro strategii. Mohlo se také jednat o podporu otci a rodině, či jako touhu po trůnu, který mu otec mohl předat. V turkické tradici musel být nový vládce schválen emíry, kteří se nacházeli právě u dvora. Kdyby byl Džalál ad-Dín od dvora vzdálen, nástupnictví mu mohlo proklouznout mezi rukami.

¹³ Ibn Wásil, Mufridž al-kurúb fí achbár baní Ajjúb, str. 44

¹⁴ Bartold, Turkestan down the Mongol invasion, str. 420, 439

Uzlaq-Sultán, předpokládaný dědic trůnu, byl podle an-Nesáwího příliš mladý a nepřilíh bystrý ve svých studiích.¹⁵ Následníkem trůnu se ale stal proto, že to požadovala Muhammadova matka Turkan-Chatun, která patřila ke kmeni Bejavut, který ovládal armádu. Ta měla spory s Džalál ad-Dínovou matkou a možnost, že by se její syn stal vládcem, pro ni byla nesnesitelná.¹⁶ Podle Džuvajního princové odjeli do Chorásánu, kde se kolem nich sešla rada emírů a znovu se otevřela debata o nástupnictví. Mezi soupeřícími stranami se podařilo Džalál ad-Dínovi najít nejsilnější zastoupení a byl proto zvolen novým sultánem. Nový sultán měl velkou podporu mezi lidem i mezi emíry, i přesto se ale proti němu mezi jeho bratry zformovala opozice, usilující o jeho život. Zrada byla prozrazena sultánovi a situace v Chorézmě se stále horšila a propukala v něm řada rebelií. Džalál ad-Dín se tedy „vzdává naděje na trůn i sídlo v Chorézmě“¹⁷ a odjíždí směrem k Nise.

Nesáwí uvádí trochu jiný příběh, jak se Džalál ad-Dín dostal k moci. Když na ostrov, kde sultán Muhammad dožíval svůj život, přišla zpráva, že Turkan-Chatun, sultánova matka, byla uvězněna, povolal sultán svoje tři syny: „*Pouta království jsou povolena a základy mé dynastie jsou roztřeseny a ohrožuje je nicota. (...) Nikdo jiný než můj syn Menguberdi mne nedokáže pomstít a smazat tu potupu a proto jej ustanovuji svým dědicem. Vy ho musíte poslouchat a řídit se pod jeho zástavou!*“¹⁸ Sultán sám předal svému nástupci svou šavli a několik dní na to zemřel. Nový sultán se spolu s bratry vrátil do Chorézmě, kde je lidé uvítali a přinesli jim dary, kterými sultán ihned nahrazuje své velké ztráty. Kolem bratrů se ihned shromáždily královské jednotky složené hlavně z kmene Bajavut, který podporoval nástupnictví Džalál ad-Dínova bratra, Uzlaq-Sultána. Před touto aliancí sultán s třemi stovkami mužů prchl. Na rozdíl od Džuvajního ale an-Nesáwí neuvádí, že by se tímto činem sultán vzdával vlády v Chorézmě.¹⁹

¹⁵ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 96, 97

¹⁶ Nesáwího vyprávění svědčí o revnivosti harémové politiky. Když je Turkan-Chatun vyzvána, aby hledala útočiště u Džalál ad-Dína, odmítá se slovy: „Jak bych se zahanbila, kdybych přijala pomoc syna Aj Džidžak!“ a vybírá si raději zajetí u Čingischána, kde dožívá v nejhrošších podmínkách. An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 96

Turkan-Chatun měla v držení provincie Chorásán a Mazandarán a pozice jak její, tak jejího kmene, byla velice silná

¹⁷ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 402

¹⁸ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 120

¹⁹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 122

Ačkoliv se podání obou kronikářů trochu lišilo, jejich vyznění bylo stejné. Džalál ad-Dín byl jak sultánem Muhammadem, tak emíry považován za nejlepšího kandidáta na trůn. Jediné, co mu stálo v cestě, byla kmenová politika kmene Bejavut, který si chtěl udržet silné pozice v armádě. Muhammad se ji pokusil překonat po zajištění Turkan-Chatun, která měla velmi silnou pozici a emíři, vzdali hold nejsilnějšímu kandidátovi, který měl největší šanci sjednotit zemi proti mongolské invazi. V Džuvajního pojetí je obliba Džalál ad-Dína více markantnější – rada emírů se nebála zvrátit slovo a volbu mrtvého sultána a odmítla nástupce, kterého Muhammad vybral. Místo toho si zvolila svého vlastního vládce, kterému většina z nich vyslovila podporu.

Co se týče Džalál ad-Dínova odjezdu ze země, je Džuvajního pojetí od an-Nesáwího rozdílné. Podle jeho slov se nový sultán, až do této doby neohrožený válečník milovaný lidem, vzdal vlády ve své zemi a opustil ji. An-Nesáwí, ze kterého Džuvajní zčásti čerpal, se o takovém rozhodnutí nezmiňuje, takže je třeba hledat zdroj této myšlenky jinde. Podle Džuvajního byl důvodem sultánova odjezdu fakt, že lidé se bouřili a jediné, na co mysleli, jsou rebelie. Krom toho se proti němu zformovala opozice vedená jeho bratry a kmenem Bejavut. V té samé době se také znovu objevili Mongolové, kteří se doslechli o návratu chorézmšáhových synů. Džuvajní se v tomto kontextu mohl pokusit vyjádřit, že Džalál ad-Dín v tuto chvíli neviděl pro Chorásán východisko. Nejednotná armáda, emíři neochotní zanechat sporů ani před hrozícím vpádem nepřátel a nestabilní zázemí mezi lidmi. To vše muselo donutit mladého vládce přehodnotit své možnosti a priority a uvědomit si, že Chorásán není možné udržet a pro tuto chvíli je nejlepší jej nechat padnout. Džuvajní, se svým nekončícím obdivem pro chorézmšáhového sultána, jistě nechtěl naznačit jeho porážku a ztrátu nadějí pro ovládnutí této země.

Vojsko, které zůstalo věrné jeho bratřím, bylo poraženo Mongoly a hlavy chorézmšáhových princů byli nabodány na kůly, nebo snad byli pohřbeni zaživa,²⁰ Džalál ad-Dín a jeho tři sta mužů překonali poušť. Sultánových tři sta mužů se setkala se sedmi stovkami

²⁰ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 130, 131

Nesáwí zde uvádí zajímavý příběh. Mongolové se neobtěžovali s okrádáním zabitých a toto privilegium připadlo lidem z okolních vesnic, kteří si prodejem diamantů, rubínů a perel přišli k mnoha dinárům. Největší drahokam, který dříve patřil Uzluq-Sultánovi, byl pak darován Džalál ad-Dínovi jako dar.

Mongolů u Nisy a pod jeho velením poprvé v dějinách muslimská armáda porazila mongolskou armádu.²¹

Od Nisy pokračoval Džalál ad-Dín k Nišápuru, kde se zdržel tři dny a opustil ho hodinu před příchodem mongolských jednotek, které ho pronásledovaly.²² Podle an-Nesáwího se sultán zdržel v Nišápuru po dobu měsíce a příjezd Mongolů není kronikářem vůbec zmiňován. Džuvajní, zdá se, oproti an-Nesáwímu přidává do své kroniky napínavé prvky, aby zdůraznil sultánovo štěstí v krizi, ve které se ocitl.

Podle an-Nesáwího využil Džalál ad-Dín pobytu v Nišápuru, aby rozeslal dopisy princům, vládcům provincií a různým uzurpátorům, kteří vládli na formálních územích Chorézmské říše nebo na území jejího vlivu. Požadoval po nich, aby se co nejrychleji dostavili k jeho dvoru. Věrnost a loajalitu těch, kteří k němu v této době přijeli, si získal tím, že některým z nich potvrdil správu nad územími a jiné obdařil různými funkcemi.²³ Ačkoliv Džalál ad-Dín v této době disponoval pouze malým počtem mužů, jméno jeho rodiny a patrně také jeho nedávný vojenský úspěch nad Mongoly, měly takové takový zvuk, že se k němu polonezávislá knížata z okolních území stále sjížděla, a poslouchala jeho rozkazy.

10. Února 1221 tedy sultán opustil Nišápur, snad s pronásledovateli v patách, a pokračoval k městu Zuzan, kde mu obyvatelé odmítli povolit vstup s tím, že se proti Mongolům dokáží sami ubránit.²⁴ To je první zmínka o přímém odmítnutí nového vládce ze strany jeho poddaných a do kontextu celého vyprávění se nehodí. Po pádu největších měst Chorézm, Samarkandu, Buchary, Mervu se zdá nepravděpodobné, že by si Zuzan věřil natolik, že by odmítl pomoc svého právoplatného vládce. An-Nesáwího popis celé události se proto hodí mnohem více.

Kronikář uvedl, že správce města sultánovi poradil, ať se nezavírá v pevnosti, že bude nakonec Mongoly poražen, zůstane-li na místě. Ten si pak alespoň vyžádal městskou

²¹ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 117 ; v jiných dílech jsou zmíněna předchozí dvě vítězství Džalál ad-Dína nad Mongoly, tato ale Nesáwí ve své kronice nepopisuje. Proto je v jeho podání toto vítězství první.

Kronikáři také ignorují vítězství Timur Malika, který byl podobné povahy, jako Džalál ad-Dín, a kterému se podařilo porazit mongoly v době, kdy královská rodina ustupovala na západ. Bartold, *Turkestan down to the Mongol invasion* 418

²² Sykes, *A history of Persia: díl 2.*, str. 81; Džuvajní, *The History of World-conqueror: Vol 2*, str. str. 403

²³ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 123, 4

²⁴ Džuvajní, *The History of World-conqueror: Vol 2*, str. str. 402

pokladnici a zlato rozdělil mezi své muže.²⁵ Celá událost v tomto podání vyznívá jinak. Město neodmítlo věrnost sultánovi, ale jeho správce mu dal dobrou radu, kterou vládce přijmul. Oba jsou si zde vědomi, že Zuzan nemůže Mongolům vzdorovat. Je zřejmé, že správce Zuzanu si nepřál chorézmšáha ve svém městě, protože celá oblast si byla vědoma, že Mongolové jeli v jeho patách. A ani sultán netoužil po setrvání v Zuzanu. Vydání městské pokladnice se rovnalo vyhlášení poslušnosti. Její nevydání by znamenalo, že se odmítá podřídit svému vládci a že příští armáda, která jej dobije, bude chorézmská. An-Nesáwího podání je oproti tomu Džuvajního ryze logické z obou stran.²⁶

Jak už bylo řečeno, Džalál ad-Dínovi bylo otcem darováno území Afghánistánu, kam po svém odchodu z Chorézm směřoval. Tam byl uvítán místodržícím Amín Malikem. Starý sultán Muhammad byl mezi lidmi v Ghazně a Chorásánu slavný a vzpomínaný jako aktivní a bojovný vládce,²⁷ jeho syn měl tedy v oblasti dobré zázemí. Džalál ad-Dín strávil v Ghazně zimu a během ní se k němu stahovaly tisíce mužů z celé oblasti; Ghúrští emíři přicházeli s celými svými vojsky ze všech stran, protože „*pro jednou byl vznešené krve a mocným rytířem.*“²⁸

Ghazna byla do příchodu šáha zmítaná chaosem, ale po jeho návratu se sjednotila pod jeho vlajkou. Al-Džuzdžání nastiňuje složitou politickou situaci v oblasti, kde se různá knížata snažila uchopit moc. Zatímco někteří z nich před příchodem chorézmšáha prchli, jiní se k němu okamžitě připojili. Al-Džuzdžání o Džalál ad-Dínovi nemluví jako o jediném a svrchovaném veliteli armády, ale vedle jeho jméno zmiňuje Malik Chána z Herátu, který se k sultánovi připojil okamžitě, jak uslyšel o jeho příjezdu. Do Ghazny podle kronikáře vstoupili oba společně.²⁹ Džuzdžání měl k tomuto regionu a k informacím z něj mnohem bližší přístup a neměl osobní důvod glorifikovat sultána. Dá se proto předpokládat, že chorézmšáh opravdu nebyl v tuto chvíli jediným nevyšším vládcem, ale jeho armáda byla jakousi konfederací vládců. Malik Chán je v díle al-Džuzdžáního oslavován stejně, jako Džalál ad-Dín a je kronikářem považován za největšího bojovníka proti Mongolům.

²⁵ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 123, 4

²⁶ Rozdání peněz z pokladnice je věc, která byla zvykem přinejmenším od dob sultána Muhammada. Chorézmská vojska byla vojska žoldácká, placená z kořisti a tento rys jim zůstal až do doby po Džalál ad-Dínově smrti, kdy se chorézmské žoldácké jednotky přidávají na rozličné strany. Viz. Dahabí, nekrolog šáh Muhammada

²⁷ Al-Džuzdžání, Tabaqát-e násirí, str. 347

²⁸ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 403

²⁹ Al-Džuzdžání, Tabaqát-e násirí, str. 348

Území Afghánistánu, zatím uchráněné od Mongolů neproniknutelným terénem, zůstalo věrné chorézmským vládcům, kteří zde měli výbornou pověst. Ta dosahovala takové míry, že na jaře 1221 měl sultán vojsko čítající šedesát tisíc mužů, se kterým byl schopen několikrát porazit Mongoly.³⁰

Herát, který v té době měl mongolského správce, se vzbouřil ve chvíli, kdy Džalál ad-Dín vyhrál bitvu u Parwánu. Jeho obyvatelé zabili správce a město se přidalo k chorézmskému sultánovi ve chvíli, kdy měl zažít největší porážku svého života.

Tato porážka přišla na březích Indu, který se oslabené muslimské vojsko snažilo překročit. K oslabení došlo v následku hádky mezi tureckými a afghánskými emíry ve vojsku o kořist. Ve chvíli, kdy Ghúrské jednotky opustili vojsko, podle Ibn al-Athíra se jednalo o třicet tisíc mužů, přišel Džalál ad-Dín za jejich pánem a s pláčem ho prosil, aby ho neopouštěl.³¹ V Ibn al-Athírově podání se sultán ponížil a litoval ustanovení v armádě, která přiřkla kořist druhému sokovi. Kronikář přidal scénu s plačícím sultánem, aby zdůraznil jeho snahu o záchranu jednoty vojska, jehož rozdělení vnímal kronikář velmi negativně a je pro něj důvodem prohry u Indu.

Jeden z důvodů prohry byla pravděpodobně událost, která se stala o několik dní předtím. Sultán sám zavinil rozdělení armády, když se v hádce emírů o kořist přidal na stranu agresora, který svého protivníka udeřil bičem do tváře. Džalál ad-Dín tím, že podpořil agresora, urazil jeho soka a ten vzápětí opustil armádu i s velkou částí vojska.

Bitva u Indu je jednou z nejslavnějších událostí v Džalál ad-Dínově životě i přesto, že byl zde poražen tak hrozně, že *„vše, co se událo poté, bylo jen hrou, oproti tomuto masakru.“*³²

Po rozdělení armády se objevila zpráva, že Čingischán se sám v čele obrovského vojska vydal proti Chorézmanům. Džalál ad-Dín se tedy rozhodl ustoupit. Snažil dostat přes řeku, ale Mongolové ho zastihli ještě na břehu, protože nebylo dost lodí k nalodění vojska.

³⁰ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 405

³¹ Ibn al-Athír, Al-Kámil fi at-táríh, str 423

³² Ibn al-Athír, Al-Kámil fi at-táríh, str 423

Bezpochyby informovanější an-Nesáwí napsal, že se sultán připravoval na bitvu celý den, Džuvajní ale tvrdí, že ho Mongolové zastihli nepřipraveného.³³

Džuvajního se ale mohl snažit vysvětlit prohru svého oblíbence nečekaným nočním útokem Mongolů. Ať tak či tak, „*sultán je zanechán mezi vodou a ohněm*,“³⁴ zcela obklíčený mongolskými jednotkami.

Džuvajní a an-Nesáwí nešetřili obdivem k Džalál ad-Dínovým válečnickým schopnostem. Sultán sám vedl boj, ale proti obrovské mongolské armádě neměl šanci. Na konec zůstal už jen on a posledních sedm set mužů. V poslední chvíli si Džalál ad-Dín vyžádal nového koně a „*s hořícím srdcem a slzami v očích*“³⁵ skočil s koněm do Indu. Tento skok byl snad jeho nejslavnějším činem, několikrát zobrazeným a Džuvajním patřičně zveličeným.

Je otázkou, nakolik je tento „hrdinský ústup“, tak jak jej popisují kronikáři, pravdivý. Bitva u Indu je moment, kdy se utvořila legenda o chorézmšáhovi, který měl bránit muslimské země proti dobyvatelům. Jedná se o klasický příběh, který se objevuje v řadě kultur od nepaměti. Hrdina, na okamžik poražený mocným nepřítelem, se vrátí, aby zachránil svůj lid. Kronikáři a doboví vypravěči mohli tímto způsobem snadno vykonstruovat nový příběh a zaručit tak šáhovi dobré přivítání, až se za několik let vrátí zpět. V době po mongolské invazi se také příběh o hrdinských skutcích šáha mohl stát jednotícím prvkem pro iránský lid, který hledal odvahu tváří v tvář dalším útočníkům z východu.

Podle Džuvajního Čingischán sjel na koni k vodě a zakázal svým mužům sultána pronásledovat. Mongolští lučištníci stříleli na Chorézmany, snažící se přeplavat na druhou stranu, až byla řeka rudá od krve, sultán ale z řeky vystoupil s mečem, kopím a štítem, nezraněn.³⁶ An-Nesáwí je o této události o něco méně sdílný. Zmiňuje jenom, že se sultánovi podařilo dostat se na druhý břeh řeky v plné zbroji. Konec, který s ním Indus přeplaval, si sultán nechal a měl ho ve zvláštní úctě; znovu na něj usedl až ve chvíli, kdy dobývá Tiflis.³⁷

³³ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 155

³⁴ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 409

³⁵ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 409

³⁶ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 2, str. str. 410

³⁷ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 159

Nejlépe informovaný an-Nesáwí jako jediný uvádí, že Džalál ad-Dín se ve chvíli ústupu rozhodl utopit v Indu svou rodinu. Učinil tak ovšem na jejich vlastní žádost: „*Vidí svou matku, matky svých synů a všechny ženy, které jej s velkým křikem žádají, aby je zabil a ušetřil je tak hrůz zajetí. Sultán dává rozkaz je utopit.*“³⁸ Džuvajní patrně tento příběh neuvádí, protože by narušil jeho koncept „dobrého sultána“. Dá se předpokládat, že šáh toto rozhodnutí opravdu vydal. Mongolové nebyli proslulí něžným zacházením s ženskými zajatkyněmi. Matka sultána Muhammada, Turkan-Chatun, byla přinucena dělat ty nejhorší práce sloužky v Čingischánově ležení. Na druhou stranu, jedna z Džalál ad-Dínových sester se stala hlavní ženou chána Džučiho, který ji měl ve zvláštní úctě.

Porážka u Indu zdecimovala chorézmské armády; sultán se na druhý břeh dostal s pouhými padesáti muži. Díky svému jménu a povaze se mu podařilo získat rozsáhlá území i spojence, kteří mu umožnili začít znovu budovat svou říši.

Na základě popisů prvního a zároveň i posledního roku Džalál ad-Dínovy vlády v Chorézmě lze usoudit, že jeho jméno mělo svůj zvuk už před nástupem na trůn. Že byl považovaný za skvělého válečníka, překonávajícího své bratry i svého otce. Byl zároveň obdivovaný a obávaný a byl člověkem, který dokázal pod svým vedením sjednotit roztržštěnou zemi, ohrožovanou invazí i místními uzurpátory. Bylo mu ale vytýkáno několik pochybení, kterých se během svého tažení dopustil, a která budou ještě zmíněna.

Bartold uvádí jako důvod Džalál ad-Dínových úspěchů proti Mongolům jeho povahu. Zatímco jeho otec se dal na ústup, protože ve své pozici vládce neměl proti Mongolům žádnou naději, Džalál ad-Dínova povaha dobrodruha, která byla Muhammadovi cizí, mu zajistila úspěch.³⁹ Rychlá pohyblivost, odvahy, sklony ke krutosti a žoldácká armáda udržovaná strachem ze sultána, stejně tak, jako jeho charismatem, dovedly sultána k dílčím vítězstvím. Ta bohužel nedokázal nikdy zužitkovat.

³⁸ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 158

³⁹ Bartold, *Turkestan down to the Mongol invasion*, str. 427

KAPITOLA 2 – DŽALÁL AD-DÍN A MONGOLOVÉ

Jak už bylo řečeno, činy Džalál ad-Dínova otce, Muhammada, vyprovokovaly tažení Mongolů na západ. Ať už to byl přímo on, kdo vydal rozkaz k povraždění a okradení mongolských obchodníků, nebo to bylo vlastní rozhodnutí správce Otrarů, jednalo se o čin, který Čingischán nemohl přehlédnout. Druhá delegace, kterou mongolský vládce vyslal přímo k chorézmšáhovi, byla popravena stejně tak, tentokrát bylo ale sultánovo přičinění nevyvratitelné. Tímto se dostal vládce Chorézmů do osobního sporu s Čingischánem, o jehož síle a rychlosti v té době neměl ani představu.

Mongolové neztráceli čas a během několika měsíců překročili zdánlivě nepřekročitelnou poušť Gobi a stáli tak před branami Otrarů. Překvapený sultán Muhammad od té chvíle už nepřestal utíkat dál na západ. Největší města Chorézmů padla v krátkém čase a Čingischán zahájil „lov na chorézmšáha“. Poprava poraženého vládce a zbavení se soka se spojilo s osobní pomstou, po které Čingischán toužil. Ten podle al-Džuzdžáního poté, co získal Chorézm, vyčlenil ze svého vojska dvě části. Tu větší poslal směrem do Iráku, zatímco tu menší do Mazandaránu. Obě vojska měla za úkol najít chorézmšáha a okamžitě o něm poslat zprávy Čingischánovi.⁴⁰ Ten si přál získat sultána živého. Čingischánova touha polapit poraženého vládce a pomstít se mu vynikla ve slovech, které mu přisoudil historik Ibn al-Athír: „Chci chorézmšáha, ať je kde je, pokud se vznáší na oblacích, chytte ho a polapte ho!“⁴¹

Polapit Muhammada se Mongolům nepodařilo, zmizel spolu se svými syny, kteří se ale objevili o několik měsíců později, aby se pokusili vrátit zpět do Chorézmů. Čingischán, který se dozvěděl o jejich návratu, poslal do Chorézmů velkou armádu a rozestavil vojáky podél hranic stepí.⁴² Kdyby se vrátili dědicové trůnu, lidé v dobytém území by se mohli sjednotit a znovu se postavit Mongolům; jeho obavy se ukázaly pravdivé a k této situaci vzápětí došlo. Nový sultán Džalál ad-Dín znovu porazil více než dvojnásobnou mongolskou přesilu u Nisy.⁴³ Jedná se o první porážky Mongolů na „půdě islámu“ a pro dalších deset let

⁴⁰ Al-Džuzdžání, *Tabaqát-e násirí*, str. 339

⁴¹ Al-Džuzdžání, *Tabaqát-e násirí*, str. 339

⁴² Ibn al-Athír, *Al-Kámil fi at-táríh*, str. 406

⁴³ AL-AN-AN-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 101

⁴³ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 127 ; v jiných dílech jsou zmíněna předchozí dvě vítězství Džalál ad-Dína nad Mongoly, tato ale An-Nesáwí ve své kronice nepopisuje. Proto je v jeho podání toto vítězství první.

zůstal Džalál ad-Dín jediným muslimským vládcem, který dokázal Mongoly porazit v přímém boji.

Mongolové znovu zahájili lov na chorézmšáha, který tentokrát unikal na východ, do svých držav v Afghánistánu.

V roce 1220 Mongolové dobyli Chorézm. Jejich strategie zpočátku obléhání byla stejná – vždy dali městu možnost, aby se dobrovolně vzdalo a připojilo k říši; pokud se tak nestalo, bylo zničeno. Džalál ad-Dín, nominální vládce provincie, poslal proto Chorézmanům poselstvo: *„Tak jako naši předkové i my chceme dostát našim právům a povinnostem, a chceme dát lidu Chorézmu dobrou radu, abychom jim ukázali naši laskavost. Nepřítel, kterého máte před sebou, je nepřemožitelný, musíte tedy kapitulovat. Toto je nejpříznivější cesta a nejlepší způsob, jak se vyhnout všemu zlu.“*⁴⁴ I přes vládcovu výzvu došlo v zemi k řadě odbojů a města se odmítala podrobit. Džalál ad-Dín ale dokázal udělat něco, co dokázal málokterý vládce před ním – vzdát se svého území, aby uchránil svůj lid. Ta města, která by zůstala nepoškozená, by se pak ve chvíli jeho návratu mohla k němu připojit a podpořit ho v boji proti Mongolům.

Džalál ad-Dínovi je vytýkáno, že nebyl dobrým stratémem a že se nepostavil k obraně v do té doby nenapadených částech říše.⁴⁵ Při svém ústupu od Kaspiku až k Afghánistánu projížděl tu část svého území, kam ještě Mongolové nezasáhli. Města měla vojáky i zdroje, které mohl šáh využít ve svůj prospěch a zformovat silné vojsko, které by Mongoly porazilo o několik měsíců dříve. Na druhou stranu, jak bylo zmíněno, šáh byl pronásledován mongolskými vojsky, které byly ať už tři dny, nebo měsíc, za ním a chorézmská města padala do rukou nepřátel jedno za druhým. Tlak na mladého sultána být obrovský a cesta do relativně bezpečné, a Mongolů zatím uchráněné, Ghazny byla jistým řešením.

V Ghazně slavil sultán první úspěchy, když porazil menší mongolská vojska u Bamjanu. Po této porážce poslal Čingischán proti Ghazně armádu pod vedením svého syna Tuli-Chána, kterou sultán porazil u Parwánu. Tuli-Chán byl zabit.⁴⁶

⁴⁴An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 173-174

⁴⁵Marek, Dějiny Afghánistánu, str. 97

⁴⁶Zatímco podle an-Nesáwího byl Tuli-Chán zabit u Parwánu, podle Džuvajního Tuli-Chán bitvu přežil a postoupil k Bamjánu, kde se setkává s Čingischánem. Ad-Dahabí, Kitáb Duwal al-Islam, str. 209, 210

U Parwánu padlo do chorézmských rukou mnoho zajatců. O nenávisti k dobyvatelům svědčilo rozhodnutí sultána, aby byly zajatcům do uší zaraženy hřeby, k čemuž sultán, podle an-Nesáwího, přihlížel s největším potěšením.⁴⁷ Ve krutosti si Džalál ad-Dín nezadal se svým otcem, ani s mongolskými dobyvateli, kteří byli krutým zacházením s poraženými nepřáteli pověstní. Podle kronikářů se jednalo snad o nejhorší porážku, kterou do této doby čingischánovo vojsko utrpělo.⁴⁸

Když se k Čingischánovi donesly zprávy o porážce u Parwánu „*uviděl den jako noc a ve spěchu měl noc jako den a cestoval nepřetržitě tak, že nebylo možné uvařit jídlo.*“⁴⁹ Vládce sedmi klimat se postavil sám do čela armády, která byla tak početná, „*že step je příliš úzká, než aby pojala všechny její muže*“⁵⁰ a táhl s ní směrem ke Ghazně. Počet mongolských válečníků, znásobených zběhy ze sultánových vojsk, zdaleka převýšil armádu chorézmšáha.

Čingischán choval zášť vůči Muhammadovi, který popravil jeho obchodníky, přicházející v míru a takto zášť se přenesla i na Džalál ad-Dína, který se ukázal být horším sokem, než byl jeho otec. Čingischánovo rozhodnutí postavit se sám do čela vojska bylo vyústěním řady zklamání; jeho synové, které vyslal s několika vojsky, nedokázali polapit, zajmout a dokonce ani porazit Džalál ad-Dína a ani jeho otce. Džalál ad-Dín už jednou prokázal, že dokáže zničit i početně výrazně početnější mongolskou armádu, proto musela být přesila tentokrát drtivá. Rozpor v nepřítelově armádě Čingischánovi jen pomohl. Rozpad muslimské armády vyústil v její drtivou porážku u Indu, ale Čingischán chtěl dovést zničení nepřátelských vojsk k dokonalosti a po vítězství rozkázal pronásledovat a zničit vojska, která Džalál ad-Dína opustila a ukryla se v horách.⁵¹

Džalál ad-Dín byl trnem v Čingischánově oku více než rok, i přesto ale, nebo právě proto, měl Vládce sedmi klimat ke svému zatím nejschopnějšímu protivníkovi úctu. Poté, co chorézmšáh skočil do vod Indu, zakázal svým mužům ho pronásledovat a spolu s nimi sledoval, jak se mladý sultán vynořil na druhé straně. Podle Džuvajního si všichni Mongolové pokládali ruce na ústa v údivu a Čingischán se otočil ke svým synům a prohlásil: „*Takového syna by měl otec mít! Utekl z víru vody i ohně na břeh bezpečí, bude tvůrcem nescíselných*

⁴⁷ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 135

⁴⁸ Grousset, L'empire mongol, str. 241

⁴⁹ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 133

⁵⁰ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 150

⁵¹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 155

*hrdinských činů a bezpočetných problémů. Jak by ho mohl rozumný muž nebrat v potaz?*⁵² Toto uznání, které uklouzlo patrně překvapenému Čingischánovi, patří mezi nejznámější výroky o Džalál ad-Dínovi. Pokud si jej nevymysleli doboví kronikáři, nebo vypravěči příběhů a nedostalo se přes ně do tradice, je možné, že byl jejich svědkem jeden z Mongolů, kteří později přeběhli na Džalál ad-Dínovu stranu a tato slova pak přednesl na jeho dvoře.⁵³

I přes to, že Čingischán ocenil jediného soka, kterého během tohoto tažení měl, neváhal vydat rozkazy k zabití všech šáhových synů a zbytků jeho armády. Všichni muži, ať už dospělí bojovníci, nebo děti z harému, byli popraveni.⁵⁴

V roce 1224 se Džalál ad-Dín vrátil z Indie a zamířil do Íránu a Iráku, kde doufal, že nabere síly. Mongolové na toto území ještě příliš nezasáhli a území bylo roztříštěné mezi řadu vládců. Džalál ad-Dín zpočátku získal některá území, která patřila chalífovi, mezi nimi například město Dáqúq. Ibn Wásil ho v tuto chvíli v krutostech a chování k pokořenému obyvatelstvu přirovnal k Mongolům.⁵⁵ Jeho praktiky, které byly v oblasti turkické Střední Asie asi více obvyklé, byly šokem pro Blízký východ, který byl delší dobu ušetřen vpádu nájezdníků z východu.

Během dobývání území v Levantě a Azerbajdžánu nezapomněl chorézmšáh ani na mongolskou hrozbu. Došlo k řadě jednání se Seldžuky, jejímž cílem byla vzájemná podpora proti invazi Mongolů.⁵⁶ V roce 1227 Seldžukové z fondu muslimské obce nakonec finančně podpořili Džalál ad-Dína v boji proti pohanům.

Během let se někteří Džalál ad-Dínovi protivníci obraceli směrem k východu. V roce 1226 správce Kermánu, oblasti ležící v dnešním jihovýchodním Íránu, toužící po osamostatnění, oslovil Mongoly. Poslal jim zprávy o šáhově vojsku a pobídl je, aby proti němu zasáhli.⁵⁷ Podobně si vybrali obyvatelé Tebrízu, kteří pozabíjeli Chorézmany a jejich hlavy

⁵² Džuvajní, *The History of World-conqueror*: Vol 2, str. 411

⁵³ Boyle, *The mongol world empire*, str. 410. Autor zde zmiňuje konverzi jednoho z výše postavených mongolských vůdců

⁵⁴ Džuvajní, *The History of World-conqueror*: Vol 1, str. 135

⁵⁵ Ibn Wásil, *Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb*, str. 145

⁵⁶ Cahen *The formation of Turkey*, str. 59

⁵⁷ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 213
Ibn al-Athír, *Al-Kámil fí at-tárich*, str.. 463

poslali Mongolům. Džalál ad-Dín jim tento čin připomněl ve chvíli, kdy jeho armáda stála před branami města a jeho obyvatelé jej žádali o slitování.⁵⁸

K dalšímu střetu s mongolskou armádou došlo roku 1228 u Isfahánu a města Rej, na jih od Teheránu. Existuje několik verzí toho, co se zde událo. Jejich společným základem je, že Džalál ad-Dínova vojska byla nejdříve poražena, ať už díky zradě šáhova bratra a emírů, nebo kvůli šáhově vlastní chybě či velké mongolské přesile, ale nakonec mongolská vojska zmasakrovala u Isfahánu.

Zatímco ad-Dahabí a an-Nesáwí ve větší či menší míře uvedli chorézmšáhova pochybení, zcela nekritický Džuvajní tuto možnost ani nepřipustil.⁵⁹ Situace šáha byla špatná, byl obklopen nepřáteli, ale v jednu chvíli uviděl svého vlajkonoše, jenž se dával na útěk. Jednou ranou ho zabil a s vlajkou v ruce otevřel mezi Mongoly pro sebe a své muže průchod a unikl z obležení. An-Nesáwí připsal Bajnalovi, veliteli Mongolů tato slova: „*Dokážeš se dostat z jakékoliv situace, ve které se ocitneš, jsi mužem své doby a beranidlem, které razí cestu tvým současníkům!*“ jeho vyznání se kronikář doslechl od jednoho z mongolských emírů, kteří se k Džalál ad-Dínovi přidali. Mezi Mongoly se prý stalo slavným.⁶⁰

Příběh o vlajkonoši, uváděný an-Nesáwím, výborně dokreslil obrázek vládce-bojovníka, jaký an-Nesáwí ve svém díle vytváří. Kronikář několikrát zmiňoval šáhův strach z prohry a znechucení zradou. Ve chvíli, kdy šáh uviděl vlajkonoše nesoucího symbol jeho království, jak utíká z boje, jeho reakce přímo odpovídala jeho osobnosti. Slavné mongolské výroky, přinášené na chorézmšáhův dvůr pak kronikáři pomohly dokázat, že jeho pán byl skvělý nejen podle jeho měřítek, ale i podle mnohem více kritických měřítek nepřitele.

Ibn al-Athír napsal o těchto bitvách jen to, že po první porážce Mongolů, se šáh zavřel v městě Rej a obával se dalšího mongolského vojska.⁶¹ Stejný autor ale uvedl, že po prohrané bitvě si lidé v Isfahánu mysleli, že je sultán mrtvý a nevěděli si rady. K vojenskému odporu se odhodlali až poté, co k nim přišel posel od chorézmšáha, který je vyzval, ať se zformují k boji pod jeho vedením.⁶² Džalál ad-Dín měl v té době pověst jediného

⁵⁸ Ibn al-Athír, Al-Kámil fi at-táríh, str.. 448

⁵⁹ Ad-Dahabí, Kitáb ad-duwal al-islam 221

Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 437,8

⁶⁰ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 238-239

⁶¹ Ibn al-Athír, Al-Kámil fi at-táríh , str. 476

⁶² Ibn al-Athír, Al-Kámil fi at-táríh , str. 477

muslimského vládce, který kdy dokázal porazit Mongoly. V podání Ibn al-Athíra byli lidé v Isfahánu vyděšeni představou vojenského střetu s nepřáteli, ale zpráva o tom, že sultán nezemřel a povede je do boje, z nich udělala válečníky.

Džalál ad-Dínův pobyt v Persii v roce 1227 je některými autory vnímán jako promarněná šance. Kdyby v této době povolal lidi do války proti Čingischánovi a sjednotil jednotlivá města pod svým vedením, získal by dostatek mužů, aby mohl porazit Mongoly v přímém boji. Čingischánovy rezervy byly vzdálené a jednotlivá mongolská vojska by chorézmskou armádu svými počty nepředčila. V této době měl navíc sultán dobré vztahy s novým chalífou, se kterým jednal o podpoře v boji proti nevěřícím. Ve stejném roce sultána také finančně podpořili Seldžukové z fondu muslimské obce a jeho spojení s al-Mu'azzamem, vládcem Damašku, k němu přiklánělo i část Ajjúbovců. Nikdy ve svém životě neměl chorézmšáh tolik spojenců a potencionálních spolubojovníků. Tuto jedinečnou možnost ale zahodil kvůli možnosti expanze do Malé Asie.

S Mongoly zajatými u Isfahánu bylo naloženo tak, jak se od chorézmšáha očekávalo. K pobavení obyvatel města byli mučeni a vláčeni koňmi. Na to se Čingischán rozpomněl o několik let později po dobytí Isfahánu, kdy se pomstil na jeho obyvatelích.⁶³ Michal Axworthy ve svých Dějinách Íránu uvádí, že spousta íránských měst se, inspirovaná vzorem Džalál ad-Dína, pokusila Mongolům vzdorovat a byla za to zničena. Podle autora by bylo pro íránský lid mnohem lepší, kdyby měl méně odvážného vládce.⁶⁴

Při cestě zpátky do Ahlatu byl Džalál ad-Dín dostižen dalšími posly, tentokrát od jeho sestry, která byla v zajetí Mongolů. Ta mu poslala zprávu, že Chakan nabídl vládci mír. *„Chakan, který se doslechl o vaší moci, vašem vlivu a vaší velké zemi, si přeje uzavřít s vámi alianci a potvrdit ji smlouvou. (...) Pokud máte ale dostatek sil, abyste si udrželi hlavu, bojujte a pokud zvítězíte, můžete činit, co si budete přát. Pokud ne, využijte mírového řešení, které vám Mongolové nabízejí a které si přejí.“*⁶⁵ Džalál ad-Dín na zprávu neodpověděl, nebo jeho odpověď nebyla kronikáři zaznamenaná.

Tato nabídka, vzhledem k politice Mongolů ojedinělá, mohla znamenat pro Džalál ad-Dína klid na východní hranici jeho nestálé říše. Chakan je patrně oslovení pro Duči-Chána,

⁶³ Kwanten, Imperial nomads, str. 158

⁶⁴ Axworthy, Dějiny Íránu, str. 85

⁶⁵ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 302

manžela Džalál ad-Dínovy sestry a ne pro Ögedej chána, který po smrti Čingischána zdědil jeho říši. Jak an-Nesáwí uvádí, Duči-Chán přikázal vyučovat své děti Korán a možná, že sám zatoužil po spojení s islámským světem, prostřednictvím rodiny své ženy.

V roce 1230 byla Džalál ad-Dínova armáda, která byla za deset let poražena jen Mongoly, poražena u Yassi Chemen koalicí Ajjúbovců a Seldžuků. Tato porážka zanechala v současnicích hluboký dojem a pro Mongoly byla přímo pozvánkou k novému tažení. Okamžitě využili rozptýlené pozornosti muslimských vládců a Džalál ad-Dínova útěku a podnikli několik výprav na území Malé Asie.⁶⁶

Nová vlna Mongolů byla vedena Čormagun Nojanem. I přes neshody se šáhem, Seldžuky i Ajjúbovci, poslal šáh každému z nich posly a informoval je o příchodu obrovského mongolského vojska. *„Pokud mě nepodpoříte svými muži a vybavením, já, který jsem jako zed', budu odstraněn a pro vás bude nemožné, abyste jim odolali. Ať každý z Vás pomůže sobě, svým dětem a muslimům tím, že pošle oddíl a standartu, tak, že až k nim dorazí zpráva o našem spojení, budou zastrašeni a naše vojska povzbuzena. Pokud ale budete brát tuto věc na lehkou váhu, běda vám.“*⁶⁷

To, co si Seldžukové uvědomovali v roce 1227, kdy Džalál ad-Dín v boji proti vetřelcům finančně podpořili, v roce 1230 zapomněli. Seldžukové i Ajjúbovci měli v hlavě hlavně restauraci svojí vlády a Ajjúbovci, jejichž sebevědomí bylo posíleno úspěchy jejich jednotek v boji, už plánovali expanzi. Mongolové jakoby se v tu chvíli zdáli vzdálení i přesto, že se nacházeli v Azerbajdžánu. Pozitivní odpovědi se tedy Džalál ad-Dín nedočkal, a když Mongolové postoupili dále na západ, skryl se v horách. Podle Ibn al-Athíra dostali Mongolové zprávy o oslabení Chorézmanů od ismailitů, proti kterým sultán před několika lety tvrdě zakročil.⁶⁸

Čormagun Nojan vyslal jednotky, které mu měly šáha přivést. I to svědčí o tom, jakou hrozbou pro Mongoly byl i ve chvíli svého největšího oslabení. Džalál ad-Dín si v minulosti dokázal opatřit nové vojsko nevídaně rychle a bylo nutné ho porazit dříve, než by se dostal ke svým spojencům. Mongolové pronásledovali Džalál ad-Dína do hor, kde se jim ztratil.

⁶⁶ Cahen, Pre-Ottoman Turkey str. 129, 130

⁶⁷ Blochet, Introduction et l'histoire des Mongols de Fadl Allah Rashid ed- Din, str. 46

⁶⁸ Ibn al-Athír, Al-Kámil fi at-tárich , str. 490

Rašíd ad-Dín napsal, že když mongolské jednotky, které měly šáha dostihnout, přišly k Čormagunovi, vyčetl jim jejich neúspěch: „*Proč jste se vrátili a více se nesnažili najít sultána? Když je takový nepřítel oslaben, jak je možné darovat mu milost?*“⁶⁹ Čormagun vyslal další jednotky, vedené Tajmasem, aby Džalál ad-Dína dopadly.

V tomto byla slova Čormagun Nojana pochopitelná. Jediná porážka, která dokázala sultána na nějakou dobu zadržet, byla porážka na březích Indu, které předcházela ztráta poloviny armády vinou sporů mezi emíry. Druhá taková možnost nemohla být promarněna.

Nakonec se Mongolům podařilo sultána obelstít a dohnat, ale ne zabít. Šáh vyslal zvědy a ti v Tabrízu dostali zprávy, že v Iráku ani v celé oblasti nebyli Mongolové spatřeni. Několikadenní oslavy vedly ke ztrátě pozornosti a překvapivému nočnímu útoku, při kterém se sultánova armáda rozprchla. Sám sultán byl poté patrně náhodně zabit v horách. Reakce Mongolů na sultánovu smrt není kronikáři zaznamenána.

V neposlední řadě stojí za zmínku, že sice z jedné strany seldžučtí Turci obdivovali chorézmského vládce a podporovali ho, jako jednoho z nich, z druhé strany byli Chorézmané i jejich vládce považováni za příbuzné Mongolů. Řada středoasijských Turků na základě vzájemné příbuznosti přešla na mongolskou stranu a už u Parwánu stála proti chorézmskému. Kronikáři Ibn al-Athir a Ibn Wásil si tohoto příbuzenství ve svých kronikách také všímají.

Džalál ad-Dín byl považován za hráz proti Mongolům nejen svými současníky, ale také Mongoly samotnými, kterým stál dlouhé roky v cestě na západ. I arabští kronikáři jako Ibn Wásil a Ibn at-Athír si uvědomovali, že sultán mezi islámskými zeměmi a mezi Mongoly. Také jasně přiznávali, že mezi vládci na Předním východě byl nejsilnější. Neopomněli ale zdůraznit, že to také byl on, kdo přivedl Tatary na Blízký východ⁷⁰ a jeho krutost se pohanským nepřátelům v mnohém vyrovnala.

Džalál ad-Dínovo označení coby hráze proti Mongolům a zachránce muslimů před nevěřícími se do tradice dostalo až s Džuvajním. An-Nesáwí nic podobného ve své kronice

⁶⁹ Blochet, Introduction et l'histoire des Mongols de Fadl Allah Rashid ed- Din, str. 47

⁷⁰ Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 296, 323

nezmínil.⁷¹ Jednalo se tedy o náhled jeho obdivovatele, kteří převzali kronikáři pozdějších období, kteří se patrně s tímto názorem ztotožňovali.

Zvláštní je, že v Tajné kronice Mongolů není o Džalál ad-Dínovi takřka žádná zmínka. Jediná zmínka je z počátků mongolské invaze, kdy chorézmšáh s Mongoly svádí řadu bitev, po kterých se následně uchyluje do Indie. Spolu s ním je zmiňován Chán Melik,⁷² který je také al-Džuzdžáním považován za sultánovi rovného. Džalál ad-Dínův příběh pro Mongoly končí rokem 1221. Je tedy nasnadě myšlenka, že pokud neměl protivník jako Džalál ad-Dín své místo v mongolské kronice, je možné, že nebyl z mongolského úhlu pohledu tak důležitý, jak nám islámští kronikáři prezentují?

⁷¹ Bartold, Turkestan down to the Mongol invasion, str. 372

⁷² Onon ed., The secret history of Mongols, ste. 249

KAPITOLA 3 – CHORÉZMŠÁH A CHALÍFA

Kromě rozpadající se říše a mongolských pronásledovatelů zanechal sultán Muhammad svému synovi také špatné vztahy s chalífou. Ty měly dlouhou historii, která začala tím, že jeden z chalífových vezírů urazil Muhammadova otce, Tekiše. Vzájemné vztahy obou mocností se od té doby nezlepšily. Muhammad dokonce podnikl neúspěšné tažení na Bagdád. Ibn Wásil viděl přímou spojitost mezi nezdařeným útokem na Bagdád a útokem Mongolů na Chorézmskou říši, který přišel ještě ten stejný rok. To bylo viděno jako trest za sultánovo chování vůči knížeti věřících.⁷³ Sultán byl zatvrzelý a toužil obsadit Bagdád stejně, jako to udělali seldžučtí sultánové; dokonce obvinil chalífu, že drží lid jako ve vězení a že on by byl lepším vládcem než an-Násir.

Po mongolském vpádu do Střední Asie se objevily zprávy, že to byl právě chalífa an-Násir, kdo vyzval Mongoly k pohybu. Ibn Wásil přímo uvedl, že chalífa oslovil Čingischána. Zároveň také obvinil Ibn al-Athíra, jehož dílo zčásti přebral, že se příliš obával chalífy, než aby to ve své kronice uvedl.⁷⁴ Z chalífovy strany by to byl logický krok, jak zasáhnout proti vzdálenému nepříteli a nevynaložit příliš síly. An-Násir, ačkoliv měl v té době v Levantě řadu spojenců, nebyl válečníkem a ani vojenskou hrozbou. To bylo zřejmé už několik let předtím, kdy se i přes přímé žádosti Ajjúbovce Saladina neúčastnil boje proti páté křížové výpravě.

Zprávy o chalífově výzvě Mongolům byly neověřené, ale ve své době velmi známé a řadou autorů uváděné.⁷⁵ Tuto možnost podporoval i fakt, že chalífa dříve cíleně udržoval styky s vládci Kara-Chitai, dlouholetými nepřáteli Chorézmů.⁷⁶

Džalál ad-Dín se k tomuto otcovu dědictví dostal v roce 1220, když přijel do Ghazny. Po prohledání pokladnic byla objevena korespondence usvědčující chalífu.⁷⁷ Ad-Dahabí citoval úryvky korespondence mezi Džalál ad-Dínem a al-Mu'azzamem, kdy sultán vybízel Ajjúbovce, aby ho podpořil v boji: „*Pochoduj, v čele svých vojsk, a zaútočme spolu na chalífu. Je to on, kdo je zodpovědný za smrt mého otce a za příchod nevěřících do mých zemí. Dostala se nám do rukou chalífova korespondence s jeho podpisem a jeho dary. Určil vše Kara-*

⁷³ Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 36

⁷⁴ Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 39

⁷⁵ Bartold, Mussulman culture, str. 37

⁷⁶ Batrold, Histoire des Turcs d'Asie Centrale, str. 34, 36-7

⁷⁷ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 390

Chitai.⁷⁸ Ačkoliv sultán držel důkazy o spojení chalífy s nevěřícími proti jeho otci, který sám sebe představoval jako bojovníka za Islám, vzbudilo to mezi vládci Blízkého východu pramálo sympatií. Chalífa byl hlavou věřících a málokdo si ho chtěl znepřátelit. A to zvláště poté, co byl poslední vládce, který se pokusil ho napadnout, smeten mongolskou vlnou. Ta mohla být zároveň důkazem Boží nelibosti, tak chalífových intrik.

Tato korespondence a vůbec spolupráce chalífátu s nevěřícími, ve snaze obrátit je proti Chorézmu je, jak bylo uvedeno, neověřená. An-Nesáwí přímo zmínil nález dopisů v Ghazně, ale o existenci dokumentů spojujících an-Násira s Čingischánem zmínky nebyly. Jednalo se patrně o ústní tradici, převzatou pozdějšími kronikáři (protože u an-Nesáwího se nevyskytuje). Ta mohla být samozřejmě založená na pravdě, ale stejně tak mohla být vymyšlena a rozšířena Džalál ad-Dínem a jeho pobočníky, aby destabilizovala a zdiskreditovala chalífovou pozici. Džalál ad-Dín ale dobře tak mohl být obětí této pomluvy, když uvěřil řečem, které se šířily o neoblíbeném chalífovi, který byl usvědčen z korespondence s Kara-Chitai. Toto potencionální spojení s Mongoly se jeho odpůrcům i prostým lidem přímo nabízelo. Ostatně i existence zmiňované korespondence s Kara-Chitai je diskutabilní. An-Nesáwí sám uvedl, že sultán dokumenty nikdy neuvolnil, ukázal je pouze svým nejbližším pobočníkům. Tedy těm stejným lidem, kteří by mu podobné intriky pomáhali vymýšlet a rozšiřovat. Spolu s nimi mohl se spoléhat na to, že toto spojení chalífy s jedněmi nevěřícími povede k obvinění ze spojení i s těmi dalšími.

Po svém návratu z Indie se Džalál ad-Dín rozhodl zamířit do Bagdádu k chalífovi. Doufal, že jej pověří obranou Islámu před nevěřícími. Tímto aktem by se Džalál ad-Dín stal an-Násirovým blízkým spojencem a chalífovou pravou rukou. Pak by mu, coby obránci muslimských zemí, nic nestálo v cestě, aby nad stárnoucím Abbásovcem získal moc. Chalífa tušil, kam by ho toto spojení mohlo zavést, a tak, místo odpovědi, pověřil své vazaly, aby chorézmšáha vypudili z jeho území. Ty šáh porazil i přesto, že jeho armáda byla asi desetkrát menší.⁷⁹ Další ze spojenců chalífy, Muzaffar ad-Dín Kök Böri (1190-1232), vládce Irbidu, byl po své porážce tak okouzlen Džalál ad-Dínovou laskavostí, že ho požádal ho o odpuštění a slíbil mu věrnost.⁸⁰

⁷⁸ Ad-Dahabí, *Kitab Duwal al-Islam*, str. 215

⁷⁹ Džuvajní, *The History of World-conqueror: Vol 1*, str. 422

⁸⁰ Džuvajní, *The History of World-conqueror: Vol 1*, str. 423

An-Nesáwí uvedl, že Džalál ad-Dín poslal k chalífovi nejdříve vyslance, ale jeho mise byla předem zmařena, protože mezitím jiná šáhova vojska náhodou porazila vojska chalífy.⁸¹ Prvotním záměrem sultána tedy očividně nebyl otevřený boj. Snažil se získat chalífovou podporu a s její pomocí se stát nejsilnějším hráčem v regionu. Coby obránce Islámu by se pak pokusil získat také vojenskou podporu jiných vládců. S tou se mohl pokusit o znovudobytí svých ztracených území na východě.

Když už byla cesta k chalífovu požehnání uzavřená, došlo k masakru ve městě Dáqúqu, které patřilo chalífovi. Po této ukázce hrubé síly mnoho měst v okolí poslalo chorézmšáhovi peníze a žádosti o spojenectví.⁸² Chalífovi vazalové, tváří v tvář faktu, že je jejich pán nebyl schopen ochránit, ve velkých počtech přecházeli k silnější straně. Věrnost knížeti věřících byla jednoduše převážena strachem a pragmatičností. Dalo by se snadno usoudit, že an-Násir nebyl nejen silným, ale ani uznávaným a uctívaným vládcem. Se všemi řečmi o spojenectví s nevěřícími proti věřícím, nechutí bojovat s křížáky a patrně i nedostatkem osobního kouzla, bylo snadné přejít na stranu mladého sultána, majícího pověst válečníka a nejsilnějšího muže islámských zemí.

Dalším chalífovým spojencem byl, podle an-Nesáwího⁸³ neschopný vládce Ázerbájdžánu, Uzbek (1210-1225). Ten opustil Tebríz ještě před příjezdem chorézmské armády a město po smlouvání padlo šáhovi do rukou. Džalál ad-Dín zde projevil milost a ušetřil obyvatele Tebrízu trestu za popravu uprchlých Chorézmanů před několika lety.⁸⁴ Mnoha obyvatelům Blízkého východu se přijíždějící šáh musel zdát jako „kouzelný princ“; byli to totiž sami tebrízané, kdo za ním vyslali posly a vyzvali jej, aby je zbavil Uzbeka.⁸⁵

Poté, co velká část chalífových spojenců a vazalů přešla k jeho nepříteli a an-Násir byl slabší, než kdy dříve, bylo snadné naplánovat proti němu tažení. Od toho ale chorézmšáha odpoutali Gruzínci, kteří zaútočili na Ázerbájdžán, kde se právě rozpadla Uzbekova říše.

⁸¹ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 191

⁸² Ibn al-Athír, *Al-Kámil fi at-táríh*, str. 444

⁸³ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 193

⁸⁴ Ibn al-Athír, *Al-Kámil fi at-táríh*, str. 448

⁸⁵ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 194

Chalífa an-Násir zemřel v roce 1225 (622h) a byl vystřídán az-Záhirem, který zemřel rok nato (623h). Během své krátké vlády se nepokusil o napravení vztahů s chorézmšáhem, zaměřil se spíše na posílení své pozice coby knížete věřících. Nový chalífa poslal ajjúbovským princům posly, kteří je potvrdili coby vládce a přinesli jim bohaté dary.⁸⁶ Al-Mu'azzam, Džalál ad-Dínův spojenec, posly odmítl; nevěřil, že by ho chalífa podpořil proti ostatním Ajjúbovcům, stejně, jako Ajjúbovce nepodpořil při páté křížové výpravě. I přesto ale k az-Záhirovi poslal posly, kteří mu prokázali úctu.⁸⁷

Pozice chalífátu na Blízkém východě musela být velmi komplikovaná. Vládci ztratili důvěru v jejich podporu a pomoc a chalífové se více starali o své setrvání na trůnu. Se smrtí az-Záhira se ale změnila i politika Bagdádu. Novým chalífou se stal al-Mustansir, který zcela obrátil politiku Bagdádu vůči chorézmšáhům a otevřel cestu ke vzájemnému smíření.

V roce 1226 byl Džalál ad-Dín zaměstnán na Kavkaze, když k němu dorazil vyslanec chalífy, kterému šáh prokázal velkou úctu. An-Nesáwí nezmínil obsah rozhovorů mezi oběma stranami, ale na jejich konci vyslal šáh spolu s chalífovým zástupcem svého vyslance.⁸⁸ Na základě těchto rozhovorů došlo k řadě jednání, jejichž cílem byla vzájemná podpora proti invazi Mongolů.⁸⁹

Změna politiky nového chalífy musela být zapříčiněná neudržitelností situace, ve které se Abbásovcí nacházeli. Se silným nepřítelem na hranicích Íránu, dalším, pochodujícím s armádou v přímém okolí Bagdádu, nedostatkem podpory muslimských vládců v regionu a ztrátě řady spojenců a území musel al-Mustansir zvážit svoje kroky. Politika jeho předchůdců jej dostala do složité situace, kdy musel všem hrozbám čelit v podstatě sám. Jeho rozhodnutí učinit první smírný krok vůči Džalál ad-Dínovi a zbavit se tím svého nejbližšího nepřítele, se zdálo jako nejrozumnější tah. Posílení pozice Abbásovců a získání nových spojenců, i udržení těch starých, bylo pro al-Mustansira nutností.

Ačkoliv Džalál ad-Dín už neměl v chalífovi nepřítele, jeho vojenský duch se nezapřel, když vyslal an-Nesáwího, aby chalífovu vyslanci předvedl armádu. Od vyslance zjistil, že armáda jeho pána byla sice dvojnásobná, ale složená se ze sluhů, nemajících zkušenost

⁸⁶ Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, str. , *From Saladin to the Mongols*, str. 178

⁸⁷ Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, str. , *From Saladin to the Mongols*, str. 178

⁸⁸ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 234-235

⁸⁹ Cahen, *The Cahen, The Formation of Turkey*, str. of Turkey, str. 59

s bojem, „*zatímco muži, které vidím zde, jsou všichni platní válečníci.*“⁹⁰ Nedůvěra k chalífátu tedy vzájemnými rozhovory nezmizela a chorézmšáh, jako každý velitel, využil příležitosti ke zjištění sil potencionálního nepřítele.

Výrazné zlepšení vzájemných vztahů s chalífou lze vidět na události z obléhání Ahlatu v roce 1229. Zoufalé město v té době rozeslalo posly s žádostmi o pomoc na všechny strany a nový chalífa byl jediný, kdo na výzvu zareagoval. Poslové z Bagdádu přinesli Džalál ad-Dínovi a jeho dívánu cenné dary a jménem chalífy jej požádali o přerušování obléhání města. Změna postoje chorézmšáha k chalífátu byla zřejmá ve chvíli, kdy Džalál ad-Dín nad touto možností uvažoval a radil se o ní se svými rádci. I přes al-Mustansirovu přímluvu ale od obléhání neupustil; jednalo se o jeho třetí obležení města a jeho získání bylo pro šáha klíčové.⁹¹

O rok později to byl ale sám šáh, kdo se obrátil k chalífovi s prosbou. Po drtivé porážce a ztrátě takřka všech svých mužů u Yassi-Chemen se Džalál ad-Dín pokusil domluvit s Ajjúbovcí i Seldžuky a přímluva od chalífy by jeho žádostem dodala váhu. Vyslal k němu zajatého Ajjúbovce, bratra al-Ašrafa, aby pro něj u chalífy získal podporu.⁹²

Dohody byly ve svém začátku přerušeny novým vpádem Mongolů, kteří se doslechli o chorézmšáhově oslabení. Všechny dřívější domluvy o vzájemné podpoře, ať už se Seldžuky, nebo s chalífou, vzaly za své a Džalál ad-Dín byl opět bez spojenců, hledající úkryt v horách.

Nepřátelské vztahy mezi chalífátem a sultánem Muhammadem přivedly Džalál ad-Dína na Blízký východ jako nepřítele Bagdádu.

⁹⁰ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 235-6

⁹¹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 312-13

⁹² Rašíd ad-Dín, The Successors of Genghis Khan, str. 46

KAPITOLA 4 – CHORÉZMŠÁH A VLÁDCI BLÍZKÉHO VÝCHODU

Džalál ad-Dín překročil Indus v roce 1223 a zamířil do Íránu. Během dvou let v indickém exilu se mu podařilo získat rozsáhlá území i řadu spojenců. Některé ze svých pobočníků nechal v Indii, aby spravovali jeho majetek, většinu svých mužů si ale nechal u sebe. Jeho příchod znamenal pro řadu místních vládců nevíтанé ohrožení, řadou jiných byl ale jeho příchod očekáván.

V Íránu byl chorézmšáh nadšeně uvítán. Uprchlíci z východu o něm a o jeho vítězstvích přinesli na západ takové zprávy, že do něj byla vkládána naděje coby do obnovitele říše. Byl nejenom uznáván jako právoplatný vládce, ale oproti svému otci byl vnímán jako symbol rytířských a islámských ctností a úspěšný a neohrožený válečník.⁹³ Írán se po rozpadu Chorézmšské říše rozdrobil do řady menších území. Džalál ad-Dín je tedy začal opět sjednocovat pod svou vládou.

Džalál ad-Dín od břehů Indu zamířil ke Kermánu, Fársu a al-Džabálu. V Kermánu byl vládce uvítán a dostal za ženu dceru správce města, který se po šáhově odjezdu sám jmenoval vládcem provincie. An-Nesáwí s odstupem několika let připomněl, že šáhovi nejbližší mu radili, aby se správce zbavil a připojil Kermán do své říše. Ten dal ale na radu těch, kteří tvrdili, že Bolaq není jeden z těch, kteří by se pokoušeli uzurpovat říši pro sebe.⁹⁴ Právě tato chyba v úsudku o několik let později donutila sultána opustit úspěšné tažení v Ázerbájdžánu, když kermánský správce poslal informace o stavech chorézmšské armády Mongolům.

V Iráku se v té době ujal moci nový vládce, ale jeho vojska zůstala věrná chorézmšáhům a volala po jejich přítomnosti.⁹⁵ Podle an-Nesáwího se jednalo o vzpouru Iráku proti Džalál ad-Dínovu bratru, který toto území nedávno získal, a který neměl mezi lidem autoritu.⁹⁶ Džalál ad-Dín se vypravil na západ, aby ovládl Irák.

Pod svou vlajkou se mu dařilo sjednocovat emíry z mnoha měst i přes jejich spory. Mnozí mu vyjížděli sami naproti, jiné, kteří byli ve sporu s jeho bratrem, oslovil sám. Šáhův

⁹³Saunders, The history of Mongol conquests, str. 77-78

⁹⁴An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 176

⁹⁵Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 417

⁹⁶An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 175

bratr, Ghijats ad-Din chtěl ze začátku zakročit proti Džalál ad-Dínovi vojensky, ale ten mu poslal koně a šavli Tuli-chána, syna Čingischána, kterého zabil. Chorézmšáh připomněl svému bratrovi, kdo je dědicem sultána Muhammada, a pak ho uctil jako sobě rovného. Řada emírů pak složila chutbu přímo Ghijats ad-Dínovi.⁹⁷

Tváří v tvář rodině se projevila Džalál ad-Dínova rytířskost právě ve chvíli, kdy potřeboval získat podporu a zázemí v Íránu. Vztahy mezi bratry ale nebyly ideální a Ghijats ad-Dín se k šáhovi obrátil zády v roce 1227 uprostřed bitvy, kterou Džalál ad-Dín následně prohrál. Chorézmšáh i jeho příbuzní byli autokrati a když dovolil emírům, aby složili chutbu do rukou jeho bratra, bylo to jen proto, aby je udržel ve své armádě. Ghijats ad-Dín možná neměl podporu celého chorézmšákovského vojska, ale stále ho podporovala řada vazalů, kteří odmítali jeho bratra. Z Džalál ad-Dínovy strany se jednalo o rozumný krok, jak k sobě tyto vládcy přivázat, když jim dal zdání, že jimi preferovaný bratr má v nové říši nějakou moc. Řada z těchto emírů pak Džalál ad-Dína zradila spolu s jeho bratrem.

Jak bylo řečeno první z vládců Blízkého východu, se kterým se chorézmšáh střetl, byl abbásovský chalífa an-Násir. Po získání několika jeho měst a vazalského Ázerbájdžánu, který byl k říši připojen v roce 1225, se Džalál ad-Dín setkal se Seldžuky a Ajjúbovcí.

Džalál ad-Dín se na roztříštěném Blízkém východě objevil jako silný a slavný vládce rozsáhlých území na východě. Pro některé vládcy se po svém příjezdu stal hrozbou a pro některé naopak potencionálním spojencem.

DŽALÁL AD-DÍN A SELDŽUKOVÉ

Krátce po Džalál ad-Dínově příjezdu do západního Íránu mu bylo nabídnuto spojenectví proti Seldžukům ze strany Dawúdšáha, vládce Erzincanu. Ten za pomoc nabídl všem možným spojencům město Kemah, ležící v dnešním západním Turecku v provincii Erzincan. Seldžukové zareagovali rychle a Dawúdšáh byl zbaven svého panství a vyhnán; první protiseldžucká koalice se nestihla ani zformovat.

Proč by vůbec Džalál ad-Dín uvažoval o spojenectví proti Seldžukům s jedním z jejich vazalů? Kromě územního zisku, expanze na západ, vzdálený od Mongolů a vrozené válkuchtivosti pravděpodobně hrál roli fakt, že se jednalo zrovna o Seldžuky. Chorézmšáková říše

⁹⁷ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 177-178

byla kdysi nejvzdálenější výspou říše Seldžucké, než se o několik generací dříve osamostatnila. Džalál ad-Dín, jak bylo řečeno, toužil získat Bagdád, jako to kdysi učinili Seldžukové. Spolu s tím mohl zatoužit převzít místo Seldžucké říše a jako jediný turecký sultán sjednotit muslimské země, jak se stalo o dvě stě let dříve.

Turecká národnost byla vnímána velmi silně oběma stranami. Džalál ad-Dín si mohl na jejím základě usmyslet nárokovat si Turky ovládané země a díky spojení se seldžuckými nepřáteli se mohl stát velkou hrozbou. Naopak sami Seldžuci ho díky jeho tureckému původu vnímali jako potenciálního přítele a spojence. Zdá se, že úcta k sultánovi byla v oblasti Levanty silně zakořeněna. Ať už kvůli stejnému původu, tak snad i kvůli tomu, že zde žila řada uprchlíků z východu, kteří s sebou přinesli zprávy o Džalál ad-Dínových úspěších v boji proti Mongolům.⁹⁸

Po krátké době, kdy byly vztahy mezi oběma stranami velmi napjaté, se podařilo oběma vládcům domluvit. Džalál ad-Dín se snažil, aby nezasahoval proti Seldžukům, a aby je neprovokoval podporováním jejich nepřátel. Seldžukům na druhou stranu jeho příchod vyhovoval v tom, že oslabil jejich nepřátele. Zejména Ajjúbovce al-Ašrafa, Artukovce⁹⁹, Džahánšáha z Erzurmu¹⁰⁰ a Lu'lu' z Mosulu. Díky tomu také dokázali přehlédnout dobytí strategické pevnosti Ahlat v roce 1226, která byla jednou z prvních výsep proti invazím z východu.

Vzájemné vztahy posílila roztržka Kaj-Kobáda a al-Ašrafa, která vedla k nabídce spojení proti Ajjúbovcům. Obležení Ahlatu, města patřícího al-Ašrafovi, přišlo tedy Seldžukům více než vhod.¹⁰¹ Následná jednání vedla mimo jiné i k rozhodnutí o vzájemné podpoře proti Mongolům.

Kaj Kobád se, stejně jako Džalál ad-Dín, stylizoval do role bojovníka za Islám; během své vlády podřídil Seldžucké říši například Arménskou říši v Cilicii, nebo Turkomany v pohoří Taurus. V tomto duchu se tedy utvořila aliance, která měla za úkol bránit ummu před Mongoly, ale i jinými nepřáteli. Vzájemné spojení dvou „svatých válečníků“ vyjádřilo Kaj-Kobádovo poselství: *„My jsme ve vaší blízkosti, pokud zavoláte, vaše volání bude vyslyšeno a*

⁹⁸ Cahen, The Formation of Turkey, str. 58

⁹⁹ Artukovci ovládali území ve východní Anatolii

¹⁰⁰ Rovněž město ve východní Anatolii

¹⁰¹ Cahen, The Formation of Turkey, str. 59

*vašemu volání se dostane odpověď. Nic nerozdělí naše dvě vlády: pokud na vás někdy zaútočí nebo proti vám pozvedne meč, pomůžeme vám proti němu a donutíme je k zasunutí meče do pochvy a způsobíme mu hanbu porážky a útěku!*¹⁰²

Džalál ad-Dín po svém návratu z Íránu v roce 1228 obdržel od svého spojence výzvu, aby zahájil válku proti Ajjúbovcům „*Ted', když jsme skončili s malou svatou válkou, je načase začít velkou svatou válku!*“¹⁰³ Ajjúbovská moc byla pro seldžuckého vládce trnem v patě a doufal, že jeho nový spojenec mu ji pomůže vytrhnout. Kaj-Kobád se snažil apelovat na Džalál ad-Dínovu religiózní strunu, aby jej přiměl k útoku na nepřátele Seldžuků. Ajjúbovci byli ale, stejně jako Seldžukové a Chorézmané, sunnité. Z Kaj-Kobádovy strany se jednalo o vypočítavý tah; v nejlepším případě by se chorézmský spojenec stal agresorem a seldžucký vládce by jej podpořil podle toho, jak by se situace vyvíjela. V případě potřeby by mu nic nebránilo obrátit se k Ajjúbovcům a společnými silami se zbavit vetřelce. Tak či tak by ze vzniklé situace Seldžukové vyšli vítězně a s novými územími. Seldžucký vládce se zdál být mnohem lepším stratégem, než chorézmšáh a tak dokázal přesně vycítit chvíli, kdy se vítr začal obracet.

Ke změně ve vzájemných vztazích došlo v roce 1229. Džalál ad-Dín po dvouletém úsilí znovu získal pevnost Ahlat. Po tomto vítězství se na jeho stranu přidali Artukovci a vzdali mu hold, který tradičně vzdávali Seldžukům. Zády ke Kaj-Kobádovi se obrátil i Džahánšáh, vládce Erzurumu, do této doby Džalál ad-Dínův zanícený odpůrce. Džahánšáh je pokládán za člověka, který proti sobě definitivně obrátil oba vládce. Jeho intriky a zadržování informací vedlo k roztržce, která skončila porážkou chorézmských vojsk u Yassi Chemen.

Mongolové, kteří se v tomto roce začali znovu pohybovat, tlačili na Džalál ad-Dína, aby posunul svoje území dál na západ do Malé Asie. Kaj-Kobád se, po několik neúspěšných pokusech o obnovení dobrých vztahů s chorézmšáhem, obrátil pro pomoc k Ajjúbovcům. Oslovil al-Kámila, vládce v Egyptě, který byl oficiální hlavou dynastie, a jeho bratra al-Ašrafa. Podle An-Nesáwího k Ajjúbovcům promluvil takto: „*Ted' nám nezbývá nic jiného, než učinit jedinou věc: sjednotit naše dva prapory abychom zachránili naše dynastie.*“¹⁰⁴

¹⁰² An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 259-260

¹⁰³ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 259-260

¹⁰⁴ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 319

Kaj Kobád se patrně obával, že se stane tím, kdo bude čelit spojení Džalál ad-Dína a Ajjúbovců a proto zakročil tak rychle, jak bylo možné. Ze tří stran byla chorézmská strana, na kterou se neustále nabalovali další a další spojenci, nejsilnější. Seldžukové i Ajjúbovci se oprávněně obávali, že ve své expanzi na západ smete chorézmšáh i jejich říše. Zničení Kaj-Kobádovy říše by nezabránilo ani spojení se šáhem, proto byl donucen k radikálnímu obratu, který ho u moci udržel dalších osm let.

DŽALÁL AD-DÍN A AJJÚBOVCI

K prvnímu kontaktu mezi Ajjúbovci a Chorézmšáhy došlo v roce 1218, kdy sultán Muhammad poslal delegaci, týkající se patrně mongolského ohrožení, k al-Ádilovi. Než al-Ádilova odpověď dorazila k sultánovi, ten už byl na útěku před Mongoly.¹⁰⁵ Obě dynastie vládly tak daleko od sebe, že neměly takřka žádné styky a žádné společné zájmy. Situace se drasticky změnila po návratu Džalál ad-Dína z Indie, po kterém začal přímo ohrožovat ajjúbovská panství na západě. K prvnímu přímému kontaktu dochází v roce 1225, kdy se Džalál ad-Dín objevil na chalífových územích a zmasakroval populaci města Dáqúq.

Mezi řadou měst a vazalů, kteří se k Džalál ad-Dínovi v tuto chvíli obrátili, vynikla nabídka spojení od ajjúbovského vládce Damašku, al-Mu'azzama (1218-1227) Ten se spolu se svými spojenci, Artukovci, snažil získat moc a vystupoval proti al-Kámilovi, al-Ašrafovi, vládci Džazíry a Lu'lu'ovi z Mosulu.

Vládce Ajjúbovské dynastie, Al-Kámil, vnímal sultána hned po jeho příjezdu jako hrozbu pro celou dynastii. Zoufalý vládce Egypta byl ochoten pro uchování svého rodu oslovit císaře Frederika a nabídnout mu města v Palestině, podle některých historiků dokonce i samotný Jeruzalém.¹⁰⁶ Na rozdíl od Seldžuků neviděl vládce kurdského původu jediný průnik zájmů s nově přichozím chorézmšáhem, obzvláště po uzavření jeho spojení s al-Mu'azzamem, který proti ostatním Ajjúbovcům otevřeně vystupoval. Krom toho byly ajjúbovské síly zaneprázdněny bojem s křižáky a nedokázaly by vzdorovat dalšímu nepříteli, tentokrát přicházejícímu z východu.

Na oplátku za podporu v tažení proti al-Ašrafovi vybídl Džalál ad-Dín al-Mu'azzama, aby ho podpořil v plánovaném tažení proti chalífovi. To Ajjúbovec odmítl jako hříšné; jeho

¹⁰⁵ Humphreys, From Saladin to the Mongols, str. 176

¹⁰⁶ Wolff, Hazard Ed. A History of later Crusades, str. 449, 701

odpověď byla definitivní: „*Budu po tvém boku ve všech tvých podnikcích kromě těch, které zahrnují chalífu, protože on je imámem muslimů.*“¹⁰⁷ I když si al-Mu‘azzam nevážil chalífy, a chalífátu, coby platného a užitečného spojence, otevřeně proti němu vystoupit si také nedovolil.

Džalál ad-Dín nakonec místo tažení proti chalífovi zamířil na sever, kde získal Tebríz a Tiflis a rozbil tím Ázerbájdžán a křesťanské Gruzínské království. Porážkou Gruzie, která byla trnem v oku muslimským vládcům celé oblasti po desetiletí, si získal jejich úctu a obdiv.

Od postupu k Ahlatu byl ale sultán odvrácen povstáním kermánského místodržícího, který se chtěl stát nezávislým vládcem. Džalál ad-Dín tedy odjel do Íránu, ze kterého se vrátil až v roce 1228, po porážce Mongolů a stabilizaci situace. Za doby jeho absence byly jeho jednotky, zanechané v Tiflisu, poraženy Ajjúbovci. Podle an-Nesáwího také došlo k neshodám mezi chány a emíry a odboji tureckých jednotek.¹⁰⁸ Jak už bylo několikrát řečeno, nová Chorézmská říše byla založená na osobnosti jejího vládce. Kdykoliv se ten vzdálil, situace v armádě i v dané oblasti se vždy zhoršila. Ať už vinou ambicí sultánových vazalů, tak neschopností a arogancí jím zvolených zástupců.¹⁰⁹

V roce 1228, byl Džalál ad-Dín pánem Iráku a Ázerbájdžánu a vládcové tohoto regionu žili v „*hrůze z jeho násilí a pomsty, zuřivých obvinění a prudkého útoku.*“¹¹⁰ Chorézmšáh se ale znovu obrátil ke Gruzii, kde se ale jejím vládcům nakonec z útoků chorézmšské armády podařilo vyplatit.¹¹¹ Tolik tedy bylo učiněno ohledem svaté války proti nevěřícím, a sultán mohl svou pozornost obrátit k Ahlatu, jehož získání bylo pro něj klíčovým.

Morální nadřazenost sultána nad jeho protivníky ukazuje an-Nesáwí na příhodě z doby obléhání Ahlatu. Šáh přijal výzvu k souboji od Modžír ad-Dína, ajjúbovského vládce města, který se s ním chtěl střetnout v boji u jedné z bran. Šáhovi rádci mu souboj vymlouvali s tím, že mu jeho protivník není roven, ale on se i přesto ráno dostavil na určené místo. Zde

¹⁰⁷ Ad-Dahabí, Kitab Duwal al-Islam, str 215

¹⁰⁸ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 217-220

¹⁰⁹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. ve svém díle velmi často mluví o Šeref al-Molkovi, sultánově zástupci v Ázerbájdžánu, se kterým měl kronikář osobní spory. Ve svém díle otevřeně napsal, že Šeref al-Molka nemá rád a neváhal zdůraznit všechny jeho chyby. Díky tomuto citovému zabarvení je velmi těžké odhadnout skutečné schopnosti a osobnost sultánova pobočníka. Podle An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. ho musel Džalál ad-Dín ze své pokladnice po svém návratu odškodnit všechny, kteří vládou Šeref al-Molka utrpěli. An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 293-294

¹¹⁰ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 438

¹¹¹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 293-294

se dočkal pouze střelby zpoza hradeb a urážek; jeho vyzývatel se na místě neukázal.¹¹² Mladý sultán byl velitelem, o kterém bylo známo, že se sám účastní těch nejtěžších bojů, a že už několikrát těsně unikl smrti v obklíčení. Výzva k boji byla patrně jen provokací, nebo nepřiliš promyšlený a hrdinný pokus sultána zabít.

Vládcové Sýrie, Arménie a Seldžukové proti chorézmšáhovi začali formovat koalici krátce po jeho dobytí Ahlatu. S prvním vojskem svých nepřátel se ale Džalál ad-Dín setkal ještě předtím u Mindoru v Arménii. Tato armáda byla složená z Gruzínců, Arménů, Alanů, Abcházanů a Kipčaků.

Džalál ad-Dín byl zaskočen jejich obrovskými počty. Jeho rádce mu proto radil, aby ustoupil a odsunul nepřítele od zdrojů. Vládce byl jeho slovy rozčilen: „*Oni jsou jen stádo ovcí! Copak si lev stěžuje na velikost stáda?*“¹¹³ a vezíra potrestal za návrh pokutou padesáti tisíc dinárů. Tato slova by mohla charakterizovat celý způsob šáhovy vlády. Absence rozvahy, strachu a smyslu pro strategii a plánování se v jeho osobě spojily s přemírou sebedůvěry, charizmatu a nepochybného štěstí.

S touto přesilou se šáh vypořádal, podle Rašíd ad-Dína, s elegancí jemu vlastní. Ráno předstoupil před nepřítele a poslal veliteli Kipčaků krajíc chleba a sůl a požádal ho, aby dbal svých předešlých slibů.¹¹⁴ Ke Gruzíncům se šáh obrátil se slovy: „*Zrovna dnes jste přijeli a jste unaveni. Nechme mladé muže na obou stranách, aby spolu bojovali v úderech a krytech, a my je budeme pozorovat z dále.*“ Z Gruzínců byl navečer vybrán válečník, který se utkal se Džalál ad-Dínem. Chorézmšáh porazil jeho, následně i jeho tři syny a dalšího muže „*strašlivé velikosti*“ až se nakonec nepřátelská vojska rozprchla a šáh měl volnou cestu k Ahlatu.¹¹⁵

V roce 1229 se Džalál ad-Dín stal úhlavním nepřítelem Ajjúbovců.¹¹⁶ Jeho spojení se Seldžuky a neustálé pokusy o získání ajjúbovského Ahlatu, napovídaly, že příští sultánův nepřítel, bude právě Ajjúbovská dynastie.

¹¹²An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 311-312

¹¹³Rašíd ad-Dín, The Successors of Genghis Khan, str. 43

¹¹⁴Kipčacká vojska tvořila jádro chorézmšákové armády už za sultána Muhammada. Džalál ad-Dín jim připomněl, že za vlády jeho otce byli otroky, ale byl to on, kdo jim dal svobodu a přimluvil se za ně u sultána Muhammada. Jak tedy proti němu mohou tedy pozvednout své meče? – Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 442

¹¹⁵Rašíd ad-Dín, The Successors of Genghis Khan, str. 43, 44

¹¹⁶Humphreys, From Saladin to the Mongols, str. 216

Ahlat v době obležení dostával pomoc pouze od al-Kámila z Egypta, jeho vládce al-Ašraf se od města zcela odřízl.¹¹⁷ Celá přeživší populace města byla podle dobových zpráv vyvražděna nebo odvečena. S ajjúbovskými vládci, kteří se sultánovi dobrovolně vydali, bylo naloženo s veškerou úctou. A to i přesto, že se jednalo o nepřátele, kteří chorézmská vojska celé měsíce uráželi. Džalál ad-Dín byl považován za muže rytířských ctností a k zajatcům vznešené krve se vždy choval ušlechtilě. Podle an-Nesáwího chtěl také sultán zabránit vyplenění města, ale jeho velitelé jej přesvědčili o opaku s tím, že bylo nutné zvednout morálku vojsk, unavených měsíci obléhání.¹¹⁸ Obnova strategicky důležitého města začala vzápětí.¹¹⁹

Podle kronikářů byl toto vrchol Džalál ad-Dínovy vlády. Díky získání Ahlatu měl vládce otevřené dveře do Arménie i Anatolie a díky novým spojencům byl největší vojenská síla v regionu. „(...) Jeho velikost a ušlechtilost je známá po celém kraji. Vládci Egypta a Sýrie, sledující příklad chalífy z Bagdádu, mu posílají dary; a jeho hvězda je znovu na vzestupu.“¹²⁰ Jeho dvůr se stává nádherným a přepychovým, „jeho pokladnice přetékaají a jeho země kvetou pod jeho spravedlností.“¹²¹ Právě tyto Džalál ad-Dínovy úspěchy a velmi dobrá situace se staly podmětem pro jeho dřívějšího spojence, Kaj-Kobáda, k zformování nové aliance proti Chorézmanům.

DŽALÁL AD-DÍNOVA PORÁŽKA U YASSI CHEMEN

Nová proti-chorézmská koalice byla zformovaná z pěti tisíc mužů z Aleppa a Diyarbakiru, které vyslal al-Kámil, který se kvůli nové křížové výpravě sám nemohl zúčastnit. Vedle nich stálo dvanáct až dvacet tisíc Kaj-Kobádových Turkomanů a franko-arménským kontingentem, vynuceně vyslaným arménským králem z Cilicie.¹²² Džalál ad-Dínova armáda, stojící proti nim, koalici početně převyšovala – čítala kolem sta tisíc mužů.¹²³

Džalál ad-Dín si musel být jist svým nastávajícím úspěchem. V minulosti vyhrál bitvy s dvojnásobným nepřítelem, který měl jednotné vedení a takřka stoprocentní úspěšnost

¹¹⁷ Wolff, Hazard Ed. A History of later Crusades, str. 703

¹¹⁸ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 320

¹¹⁹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 325

¹²⁰ Rašíd ad-Dín, The Successors of Genghis Khan, str. 45

¹²¹ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 449

¹²² Cahen, Pre-ottoman Turkey, str. 129

¹²³ Cahen, The Formation of Turkey, str. 60

v boji. Pro jistotu se ale rozhodl, že zničí nepřátelské vojsko ještě před tím, než se shromáždí. V tu nejhorší chvíli ale Džalál ad-Dín onemocněl tak vážně, že „*emíři a chánové se shromáždí za dveřmi jeho příbytku, připraveni se na první signál rozprchnout do všech koutů království.*“¹²⁴ Chorézmská armáda, ve které byli skuteční Chorézmané v naprosté menšině, byla držena a stmelována jen osobností vítězného sultána. Nebyl nikdo jiný, kdo by ve vojsku mohl zaujmout jeho místo. Ve chvíli jeho smrti by se jednotlivá vojska rozprchla, ve snaze uchránit svá území před seldžucko-ajjúbovskou koalicí, která by se za podporu chorézmšáha patrně rozhodla mstít.

Šáh se ale uzdravil a pokračoval v tažení. Vojsko protichorézmské koalice bylo už plně zformované. Podle an-Nesáwího¹²⁵ bylo střetnutí nečekaně krátké. Podle Džuvajního trvalo tři dny. V obou podáních byl ale jeho výsledek katastrofální. Během bitvy se odehrálo něco, co rozbilo chorézmské řady – vítr jim vehnal prach do očí, přišla hustá mlha, nebo se snad stále nemocný Džalál ad-Dín stáhl z bitvy. Chorézmské jednotky se daly na útěk a ajjúbovská a seldžucká vojska jim vpadla do zad.¹²⁶

Džuvejní a stejně tak i Rašíd ad-Dín ústup chorézmských vojsk vysvětlují šáhovou nemocí a nedorozuměním. Šáh byl ve chvíli bitvy tak nemocen, že jeho držení otěží bylo slabé a kůň začal couvat. Jeho nejbližší mu navrhli, aby si chvíli odpočinul a začali odnášet standartu. Pravé a levé křídlo jeho armády začaly ustupovat, ale nepřítel si tento ústup vyložil jako past a muži dostali zákaz pohnout se z místa.¹²⁷ „*Takový strach obemknul sultána 'Ala ad-Dína (Kaj-Kobáda), že se ani nedokázal pohnout a Malik Ašraf rozkázal, aby na přední i zadní nohy jeho muly byly dány zámky.*“¹²⁸ Rašíd ad-Dín zde zřetelně uráží oba vládce a v podstatě je nazývá zbabělci. V jeho podání jasně vyznívá, že válečnická pověst chorézmšáha byla tak legendární, že nikdo, ani vítězná strana, nemohl uvěřit, že by vítězství mohlo být tak snadné.

Bitva se odehrála 1. srpna 1229 a poprvé ve svém životě byl chorézmský sultán poražen nemongolskými vojsky. Po prohře se Džalál ad-Dín stáhl do Ázerbájdžánu a nechal Ahlat i se svým majetkem nepříteli. Velká část chorézmského vojska byla během bitvy

¹²⁴ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 353

¹²⁵ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 354

¹²⁶ Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, str. 219

¹²⁷ Rašíd ad-Dín, *The Successors of Genghis Khan*, str. 46

¹²⁸ Rašíd ad-Dín, *The Successors of Genghis Khan*, str. 46

zmasakrovaná při ústupu do rozpadlého města za jejich zády.¹²⁹ Tato porážka sultána zanechala v současnicích hluboký dojem.¹³⁰

Hranice Seldžucké říše se posunuly dále na východ, al-Ašraf znovu získal Ahlat a Ajjúbovci po úspěších syrských jednotek v bitvě získali nové sebevědomí proti Seldžukům. Mongolové okamžitě využili rozptýlené pozornosti muslimských vládců a Džalál ad-Dínova útěku a podnikli několik výprav na území Malé Asie.¹³¹ K rozpadu koalice došlo v podstatě okamžitě a vládcí se zase obrátili proti sobě.

Mezi všemi stranami byl obnoven status quo antem. Po al-Ašrafově návratu do Ahlatu ho zastihli Džalál ad-Dínovi poslové s nabídkou dohody. Došlo k dohodě, podle které si každý vládce podržel území, která držel před vypuknutím války.¹³² Džalál ad-Dín se mezitím stáhl k městu Choi a se všemi poctami propustil Ajjúbovce zajaté během obléhání Ahlatu.

Al-Ašraf se podle an-Nesáwího následně spojil se sultánovým správcem Šeref al-Molkem, který pro svého vládce držel město Sekmanabadz. Poslal mu zprávu, začínající těmito slovy: „*Tvůj pán je sultán Islámu a muslimů; je jejich oporou a je to on, kdo tvoří hráz a hradbu mezi nimi a mezi Tatary.*“¹³³ Vítězná strana, která právě zjistila, jak jsou její jednotky v boji úspěšné, tedy stále považovala Džalál ad-Dína za neopomíjitelnou sílu v regionu, i přesto, že většina jeho jednotek byla v boji zničena. Ať už se al-Ašraf snažil Džalál ad-Dínovi pouze zalichotit, je patrné, že jako obránce Islámu chorézmšáha nevnímali pouze kronikáři, sepisující svá díla roky po jeho smrti.

Na základě tohoto poselství došlo k uzavření míru mezi al-Ašrafem a Džalál ad-Dínem a k výměně řady dopisů.¹³⁴ I přesto ale, když krátce poté chorézmšáh volal po spojencích, kteří by se s ním postavili nové vlně Mongolů, odpovědi se nedočkal. Možná se jeho potenciální spojenci obávali, že by díky novým jednotkám nad nimi získal navrch, možná předpokládali, že Mongoly opět porazí sám a bez jejich přispění. Jejich vojenské plány ale v tuto chvíli už spíš zahrnovaly obsazení nových území svých spojenců od Yassi Chemen, než

¹²⁹ Cahen, *The Formation of Turkey*, str. 61

¹³⁰ Cahen, *The Formation of Turkey*, str. 61

¹³¹ Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, str. 129, 130

¹³² Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, str. 220

¹³³ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 333, 334

¹³⁴ An-Nesáwí, *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*, str. 333, 334

obranu zemí na východě. Vojenský úspěch další vlny Mongolů, kteří se dostali až do Anatólie, není, za těchto okolností, překvapením.

KAPITOLA 5 – SULTÁNOVA SMRT A JEJÍ VÝZNAM

Chorézmšáhův život skončil tak, jak ho žil; nečekaně a násilně. Mongolské vojsko, vedené Čormagun Nojanem, se objevilo na Blízkém východě krátce po sultánově porážce u Yassi Chemen. Tento mongolský velitel opět zahájil lov na chorézmšáha, když se doslechl o jeho oslabení. Jednotky pronásledovatelů donutily Džalál ad-Dína ustupovat přes Mughanské pláně, Rezaíji, Arménii k Ázerbájdžánu. V jednu chvíli vyslal vládce zvědy do Tebrízu, aby mu zjistili pozice mongolského vojska. Ti se dozvěděli, že Mongolové nebyli spatřeni ani v Iráku, ani na východě Tebrízu.

Novinky byly doručeny šáhovi a ten, se všemi svými muži, začal oslavovat. Třetí noc oslav do jejich tábora vpadla Mongolská vojska; jejich cílem bylo zničit armádu a zabít šáha. Většina vojáků v táboře byla opilá a spala a Mongolům se proto podařilo se přiblížit až k sultánovu stanu. Šáh byl opilý tak, že bylo nutné jej probudit ledovou vodou. Chorézmšáhovi se podařilo pomocí Isti utéct z tábora do hor, pouze s malou skupinou mužů.¹³⁵

Džalál ad-Dínův konec zůstává nejistý. Podle Džuvajního jej zabila skupina Kurdů, aby mohla prodat jeho oblečení.¹³⁶ Rašíd ad-Dín zaslechl další možný příběh a to, že jim šáh dal své oblečení dobrovolně výměnou za jejich a začal se toulat zemí jako súfí.¹³⁷ Ad- Dahabí, jako jeden z mála, uvádí přesné datum šáhovy smrti, a to 14. srpna 1231. Tehdy byl podle něj zabit oštěpem, hozeným Kurdem, který se chtěl šáhovi pomstít za smrt svého bratra.¹³⁸ Další možná verze je, že byl sultán zabit neznámým Kurdem, kterému nechal kdysi popravit bratra a otce.¹³⁹

¹³⁵ **Ibn at-Tiqtaqa** uvádí ve svém díle báseň, která byla o těchto špatně načasovaných oslavách složená. Jako jejího autora určuje jednoho z šáhových básníků. Ibn at-Tiqtaqa, al-Fakri, str. 41

*Ó králi! Co vzejde z pití silného vína?
A co vzejde z nepřetržité opilosti?
Král je opit, svět je v ruinách a nepřátelé před námi i za námi
Je vidět jasně, co vzejde z toho všeho!*

¹³⁶ Rašíd ad-Dín, The Successors of Genghis Khan, str. 48

¹³⁷ Rašíd ad-Dín, The Successors of Genghis Khan, str. 48

¹³⁸ Ad-Dahabí, Kitab Duwal al-Islam, str 228

¹³⁹ An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, str. 383
Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 322

Chorézmšáhova smrt byla ověřena na základě jeho koně, zbraní a osobních věcí, které jeho družiníci poznali. Poté byly vyhledány jeho ostatky a převezeny do Amidu správcem města.

Smrt zdánlivě nepolapitelného a nesmrtelného sultána dala vzniknout řadě teorií a pověr, které si vymysleli lidé, kteří nevěřili, že by chorézmšáh mohl jen tak zemřít. Podle některých odjel do Indie, jak to učinil po své předcházející porážce, podle jiných odjel druhým směrem. Podle Ibn Wásla na něj ale řada Chorézmanů a Iráčanů čekala dlouhou dobu po jeho smrti tak, „*jako hákimovci čekají na návrat Hákima, jako imámovci na Muhammada ibn Hasana al-Muntazira a kajsovci na Muhammada ibn al-Hanífa.*“¹⁴⁰

Podle Džuvajního se několik let po šáhově smrti objevovaly zprávy, že byl šáh spatřen na různých místech. Lidé zpochybovali, že oblečení, přinesené Kurdy patřilo opravdu Džalál ad-Dínovi a příběh o jeho nové súfijské životní dráze se mezi nimi šířil. Proto byl šáh rok po své smrti spatřen hlavně v oblastech Iráku, v roce 1235-6 byla jedna z rebelií vedena mužem, který se za Džalál ad-Dína vydával. Byl popraven Mongoly za lhaní. Poslední kronikářem uvádění případ byl z roku 1254 od řeky Oxus, kde se za Džalál ad-Dína vydával jistý obchodník, který byl za své tvrzení rovněž popraven.¹⁴¹

Pomyslný prim v nářku za mrtvého sultána drží an-Nesáwí, který musel vládce, kterému věnoval svoji kroniku, náležitě oplakat. An-Nesáwí napsal žalozpěv, ve kterém popsal sultána a jeho chování a povahu a truchlil nad jeho smrtí. O svém pánovi uvedl, že jeho odvaze se nevyrovnal žádný z jeho rytířů. A na rozdíl od ostatních kronikářů, podle an-Nesáwího, si Džalál ad-Dín nepřál nic jiného, než dobro svých poddaných. Ale protože vládl v pohnutých časech, musel zacházet do krajností. Jiné chyby svému pánovi nepřipouští.¹⁴²

Nekrology se jeden od druhého lišily podle toho, jak byl Džalál ad-Dín vnímán jednotlivými kronikáři. Poměrně věcný a objektivní ad-Dahabí napsal toto: „*Džalál ad-Dín byl dokonalým rytířem, plný odvahy, obávaný a uctíváný všemi. Účastnil se nespočtu bitev a byl naší hradbou proti Mongolům. Jeho vojáci tvořili velkou vojenskou jednotku, nedostávali pravidelný žold, ale žili z výprav a plenění a krádeží.*“¹⁴³

¹⁴⁰ Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 323

¹⁴¹ Džuvajní, The History of World-conqueror: Vol 1, str. 459, 460

¹⁴² An-Nesáwí, Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti, 385

¹⁴³ Ad-Dahabí, Kitáb Duwal al-Islam, str 228

Ibn Wásil nebyl příliš sdílný ohledem Džalál ad-Dínova života, a ani jeho smrti. Vnímal ho podobně, jako ad-Dahabí: „...byl krvelačný, miloval násilí, stál mezi Mongoly a islámskými zeměmi (ačkoliv) umožnil příchod Mongolů na Západ...“¹⁴⁴

Ačkoliv kronikáři mluví o Džalál ad-Dínovi většinou jako o velkém bojovníkovi, trochu jiný nekrolog mu dává historik Ibn at-Tiqtaqa: „... byl neustále opilý vínem, příliš poslouchal bubny a flétny, nešel spát, dokud nebyl opilý a nebudil se, pokud nebyl omámený vínem a netrpěl závratí. Denně se jeho vojska zmenšovala a jeho záležitosti ztrácely řád. Každou chvíli se jeho mysl stávala pohaslejší a jeho dychtivost otupělejší...“¹⁴⁵ Tento jiný popis sultána mohl být zapříčiněn tím, že kronikář žil sedmdesát let po sultánově smrti, kdy Džalál ad-Dínova legenda už dávno pozbyla na svém kouzle. Dalším důvodem by mohlo být, že kronikář byl šíita, žijící v Iráku, a o sunnitských vládcích neměl valného mínění.

Džalál ad-Dínova vojska se po jeho smrti rozpadla všemi směry. Jak bylo řečeno, jeho armáda byla žoldácká a vojáci se přidali na různé strany. Ibn Wásil uvedl, že patrně nejsilnější oddíl, jednalo se asi o dvanáct tisíc Chorézmanů, se připojilo k seldžucké armádě,¹⁴⁶ která jim byla etnicky nejbliže.

¹⁴⁴ Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 323

¹⁴⁵ Ibn at-Tiqtaqa, al-Fakhr, str. 41

¹⁴⁶ Ibn Wásil, Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb, str. 325

ZÁVĚREM

Džalál ad-Dín Menguberdi byl některými kronikáři představován jako jedna z nejvýznamnějších osob své doby. Zatímco an-Nesáwí, šáhův dvorní kronikář, podával jeho příběh realisticky a nevyvaroval se upozornění na některá šáhova pochybení, Džuvajní se na chorézmšáha dívá zcela odlišně. Je velmi pravděpodobné, že ke konci šáhova života, nebo i po něm, byla okolo jeho osobnosti budována legenda, která je zachycena právě Džuvajním. V očích řady obyvatel Předního východu, ohrožených mongolskou invazí, asi šáh opravdu představoval onoho „kouzelného prince“. Ten na čas zmizel, aby se opět objevil, a zachránil zemi z hluboké krize. O tomto svědčí také vznik legend po jeho smrti. Je uváděno, že řada lidí věřila, že se chorézmšáh vrátí, až zase získá sílu. Z velmi podobného kulturního zázemí jako Džuvajní také čerpal pro svou kroniku Rašíd ad-Dín. Ten, ačkoliv psal své dílo o něco později, psal je v podobném prostředí a z části z Džuvajního vycházel. Oproti nim, pozdější autoři jako Ibn Wásil, Ibn at-Tiqtaqa nebo ad-Dahabí, již vnímali osobu sultána zcela odlišně.

V době, kdy tito historikové tvořili svá díla, byla legenda o sultánovi už mrtvá. Stejně tak už nebyl zapotřebí hrdina vzdorující Mongolům, protože se na území Blízkého východu a Střední Asie etablovaly nové říše. Ibn Wásil navíc, stejně jako Ibn al-Athír o něco dříve, psal své dílo pro dynastii Ajjúbovců, kteří byli Džalál ad-Dínovi političtí rivalové. Z tohoto úhlu pohledu je tedy pochopitelné, že byl chorézmšáh vždy popisován jako krvelačný a války chtivý. I přesto ale ani oni nikdy nepopřeli jeho výsadní postavení a roli v obraně ummy před Mongoly.

Z části z druhé strany barikády k nám promlouvá kronika al-Džuzdžáního, kterou sepsal pro Dillíského sultána. Al-Džuzdžání zde uznává schopnosti Džalál ad-Dína, ale jemu na roveň staví další vládce, většinou z Afghánské oblasti. Tito vládci, původem z dnešních afghánských měst, byli patrně příbuzní Dillíského vládce a tím se dostali na strany kroniky. Dillíský sultanát vznikl poté, co chorézmšáhové zničili Ghúorskou dynastii ve Střední Asii a jeden z ghúorských generálů se stáhl do Dillí, kde založil novou říši. To by mělo být důvodem snížení důležitosti Džalál ad-Dína v této kronice.

Fakt, že se Džalál ad-Dín objevuje v Tajné kronice Mongolů pouze do roku 1221, může znamenat pouze to, že poté už nebyl pro Mongoly takovou hrozbou, za jakou jej islámští kronikáři považovali. Mongolové byli stále zaneprázdněni na několika frontách a oblast Blízkého východu ležela na nejvzdálenějším okraji zájmů říše.

Obraz sultána Džalál ad-Dína v očích jeho současníků je tedy složitou mozaikou názorů a pohledů. Bezpochyby se jednalo o mocného a silného vládce, do roku 1221 nebezpečného protivníka Mongolů ve Střední Asii, po roce 1223 narušitele statutu quo na Blízkém východě. Džalál ad-Dín nebyl patrně jiný, než jeho současníci. Byl krvelačný a miloval alkohol, ale proti tomu zůstával neohroženým dobrodruhem a charismatickým vládcem. Pod jeho osobou se sdružovaly celé armády složené z různých národností. Noví vazalové za ním přicházeli kvůli obavám o vlastní bezpečnost, ale také kvůli aureole vznikající legendy „O chorézmšáhovi, obránci islámských zemí“.

Ačkoliv Džalál ad-Dín po svém návratu z Indie nezaznamenal žádné větší vítězství nad Mongoly, nespočet vítězství nad jeho ne-mongolskými nepřáteli tuto legendu přižívoval. Sultán sám sebe prezentoval jako ochránce ummy a bojovníka za Islám a na tato slova obyvatelé Blízkého východu, zvláště v době mongolské hrozby, slyšeli.

Jaký byl ale jeho skutečný přínos pro Přední východ? Jak už jsem načrtla, vnímání Džalál ad-Dína jako „hráze proti Mongolům“ je velmi složité. Při jediném velkém střetnutí s nimi, v Íránu v roce 1227, chorézmšáh porazil pouze vedlejší oddíly, část mongolského vojska se před bitvou stáhla. Jeho přínos v tomto směru je tedy diskutabilní. Dalo by se spíše mluvit pouze o naději, kterou dával; že Mongolové mohou být poraženi. Tato naděje stojí za vznikem legendy, o kterou se patrně sám šáh přičinil. Víra obyvatel Předního východu mu mohla usnadnit pronikání do nových území. Podobně, jako se stalo při jeho návratu z Indie v Íránu.

Kronikáři jako Ibn Wásil chorézmšáha obvinili z toho, že v jeho stopách přijeli Mongolové. V tom se patrně příliš nemýlil, zmíněný „lov na chorézmšáha“ byl Čingischánem asi opravdu vyhlášen. Mongolové, na vrcholu své expanze, by se ale na Blízký východ dříve či později dostali. Jejich oddíly mířily v té době všemi směry a využívaly každého oslabení nepřátel. Stejně, jako se stalo po Džalál ad-Dínově porážce u Yassi Chemen.

Co se týče situace na Blízkém východě, příchod nového silného vládce tam v širším kontextu příliš nezměnil. Blízký východ byl před příchodem chorézmšáha stejně rozdrobený, jako po něm. Ajjúbovcí válčili s křížáky a se Seldžuky a města střídala majitele. Místní vládcí nebyli na příchod Mongolů o několik let později připraveni o nic více, než by byli připraveni, kdyby se Džalál ad-Dín neobjevil. Jejich neschopnost spolupráce se projevila v plné míře, když se ukázalo, že nejsou schopni Mongolům vzdorovat.

Za jako jediný reálný a hmatatelný přínos Džalál ad-Dínova působení bych v závěru své práce označila příchod tisíců chorézmských žoldáků na Blízký východ. Ti se začlenili nejen do seldžucké armády, ale stali se také členy egyptské mamlúcké armády, která v roce 1260 porazila Mongoly.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

AD-DAHABÍ, Mohammed Bin Ahmad Bin Othman. *Kitab Duwal al-Islam: Traduction annotée des Annees 447/1055-6 a 656/2369*. Trad. Arlette Nègre, Damas. Institut Francais de Damas, 1979. 438 str.

DŽUVAJNÍ, 'Ala al-Dín Ata Malik. *The History of World-conqueror: Vol 1*. trad. J.A.Boyle. Manchester: Manchester University Press, 1958. 424 str.

DŽUVAJNÍ, 'Ala al-Dín Ata Malik. *The History of World-conqueror: Vol 2.*, trad. J.A.Boyle. Manchester: Manchester University Press, 1958. 422 str.

DŽUZDŽÁNÍ, Síradž al-Dín. *Tabaqát-e násir*. Calcutta: College Press, 1864. 471 str.

IBN AL-ATHÍR, 'Izz ad-Dín Abu al-Hassan. *Al-Kámil fi at-táríh: džuz' 10*. Beirut: Dar al-kotob al-ilmiyah, 2003. 519 str.

IBN AT-TIQTQA, Abu Jaafer Muhammad. *Al-Fakhri*. Westport: Hyuperion, 1980. 326 str.

IBN WÁSIL, Džamál ad-Dín Muhammad. *Muffarij al-Kurúb fí achbári baní Ajjúb: džuz' 4*. Al-Qáhira: Džámí'atu al-Qáhira. 381 str.

ONON, Urgunge ed. *The secret history of Mongols. The life and time of Chinggis Khan*. Oxon: Routledge Curzon Press, 2001. 306 str.

AN-NESÁWÍ, Muhammad ibn Ahmad. *Síratu as-sultáni Džalál ad-Dín Minkubirti*. Al-Qáhira: Dar el-fikr el-arabi, 1953. 437 str.

AN-NESÁWÍ, Mohammad ibn Ahmad: *Histoire du sultan Djelal-ed-Din Mankobirti, prince du Kharezm*. Trad. O. Houdas. Paris: Ernest Leroux, 1895. 545 str.

RAŠÍD AD-DÍN, Fadlalláh. *The Successors of Genghis Khan*. trad. J.A. Boyle. New York: Columbia University Press, 1971. 380 str.

LITERATURA

AXWORTHY, MICHAEL. *Dějiny Íránu: Říše ducha – od Zarathuštry až po současnost*. Praha: NLN. 2009. 319 str.

BARTOLD, VASILIJ VLADIMIROVIČ. *Histoire des Turcs d'Asie Centrale: Studies in Islamic history*. Philadelphia: Porcupine P, 1977. 197 str.

BARTOLD, VASILIJ VLADIMIROVIČ. *Mussulman culture: Studies in Islamic History*. Philadelphia: Porcupine P., 1934. 146 str.

BARTOLD, VASILIJ VLADIMIROVIČ. *Turkestan down to the Mongol invasion*. London: Luzac and co., 1928. 514 str.

BIRAN, MICHAL. *The Empire of Kara-Khitai in Eurasian History: Between China and Islamic world*. New York: Cambridge University Press, 2005, 279 str.

BLOCHET, EDGAR. *Introduction et l'histoire des Mongols de Fadl Allah Rashid ed-Din*. Leyden: Brill, 1910. 310 str.

BOYLE, JOHN A. *The Mongol world empire 1206-1370*. London: Variorum Reprints, 1977. 316 str

BRENT, PETER L. *The Mongol empire*. London: Weidefeld & Nicholson, 1976. 264 str.

CAHEN, CLAUDE. *The Formation of Turkey: The Seljukid Sultanate of Rum, Eleventh to Fourteenth Century*. Harlow: Longman, 2001. 320 str.

CAHEN, CLAUDE. *Pre-Ottoman Turkey: A general survey of the materiál and spiritual culture and history c. 1071-1330*. London: Sidwig & Jackson, 1968. 458 str.

DI COSMO, N., FRANK A. J., GOLDEN, P.B. ed. *The Cambridge history of Inner Asia: The Chinggisid Age*. New York: Cambridge University Press, 2009. 488 str.

GROUSSET, RENÉ. *Le conquérant du monde*. Paris: A. Michel, 1944. 363 str.

GROUSSET, RENÉ. *L'empire mongol*. Paris: E. de Boccard, 1941. 583 str.

HUMPHREYS, STEPHEN R. *From Saladin to the Mongols: The Ayyubids of Damascus 1193-1260*. New York: State University of New York Press, 1977. 509 str.

KWANTEN, LUC. *Imperial Nomads: A History of Central Asia, 500-1500*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1979. 352 str.

MAREK, JAN. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: NLN, 2006. 403 str.

MUIR, SIR WILLIAM. *The Caliphate: It's rise, decline and fall*. Beyrouth: Khayats, 1963. 628 str.

RUNCIMAN, STEVEN. *A history of the Crusades*. Cambridge: Cambridge U. P., 1951. 3 vol.

SAUNDERS, JOHN J. *The History of the Mongol conquests*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. 296 str.

SOUCEK, SVAT. *A History of Inner Asia*. New York: Cambridge University Press, 2000. 369 str.

SYKES, SIR PERCY MOLESWORT. *A history of Persia: Vol 2*. London: Mcmillan, 1963. 616 str.

WOLFF, R. L.; HAZARD, H. W., Ed. *A History of Crusades: The Later Crusades 1189-1311*. University of Wisconsin Press, 1969. El. zdroj ke dni 27. 5. 2013
<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.CrusTwo>

